દેશી હિસાબ.

બીજો ભાગ.

કીમત એક આનો નવ પઈ.

The Department of Public Instruction, Bombay.

GUJARÂTI DESHI HISÂB,

OR

MENTAL ARITHMETIC.

PART II.

BY

RÂO SÂHIB BHOGILÂL PRÂṆAVALLABHADÂS,

LATE DEPUTY EDUCATIONAL INSPECTOR, KATTIAWAR.

EIGHTH EDITION.—20,000 Copies.

(Registered for Copy-right under the Government of India's Act XXV. of 1867).

Bombay:

GOVERNMENT CENTRAL BOOK DEPÔT.

1885.

Price One Anna Nine Pies.

BOMBAY:

PRINTED AT THE EDUCATION SOCIETY'S PRESS, BYCULLA.

૨૩૬૩

મુંબઈ ઈલાકાનું સરકારી કેળવણીખાતું.

દેશી હિસાબ.

બીજો ભાગ.

બનાવનાર

રાવસાહેબ ભોગીલાલ પ્રાણવલ્લભદાસ,

પ્રાંત કાઠીઆવાડના માજી ડેપ્યુટિ એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર.

આવૃત્તિ આઠમી—પ્રત ૨૦,૦૦૦.

મુંબઈ.

ગવર્નમેંટ સેંટ્રલ બુક ડીપો.

સન ૧૮૮૫.

કીમત એક આનો નવ પાઈ.

મુંબઈ.
એજ્યુકેશન સોસાયટીના છાપખાનામાં છાપ્યું છે.

અનુક્રમણિકા.

અનુક્રમણિકા.

૨૩૯૨

દેશી હિસાબ.

ભાગ ૨ જો.

એના પેટામાં બે વિભાગ છે.

પહેલામાં ગૂજરાત દેશને કામના હિસાબ.

બીજામાં કાઠીઆવાડને કામના હિસાબ.

વિભાગ ૧ લો.

ગૂજરાત દેશને કામના હિસાબ.

શેરીઆં લેખાંની કૂંચીઓ.

એક શેરના ભાવ ઉપરથી.

૧. જેટલે રૂપિએ શેર તેથી અઢીગણે દોકડે રૂપિઆ ભાર. પા રૂપિએ શેર હોય તો અર્ધે દોકડે, બે બદામે રૂપિઆ ભાર. અર્ધે રૂપિએ હોય તો સવા દોકડે, અને પોણે રૂપિએ હોય તો પોણે બે દોકડે, બે બદામે રૂપિઆ ભાર.

૨. જેટલે રૂપિએ શેર તેથી અર્ધે આને સવા રૂપિઆ ભાર, તેટલે આને અધોળ, ને તેથી બમણે આને નવટાંક.

૩. શેરનો ભાવ જેટલા રૂપિઆ હોય તેને જેટલા રૂપિઆ ભારનું કરવું હોય તેટલાએ ગુણીને ગુણાકાર માંથી જમણી બાજુનો એક આંકડો મૂકી દેતાં બાકી રહે તેટલાં પાવલાં, ને મુકી દીધેલા આંકડાને અઢીગણા કરતાં જે આવે તેટલા દોકડા જાણવા.

૪. જેટલે આને શેર તેથી અઢીગણી બદામે રૂપિઆ ભાર. પા આને શેર હોય તો અર્ધીબદામ ને બે વીશાવાસીએ રૂપિઆ ભાર; અર્ધે આને હોય તો સવા બદામે, ને પોણે આને હોય તો પોણી બે બદામ ને બે વીશાવાસીએ રૂપિઆ ભાર.

૫. જેટલે આને શેર તેટલી પોણી પાઈએ અધોળ.

૬. જેટલે ફદીએ શેર તેના અર્ધથી સવાગણે રૂપિએ મણ.

૭. જેટલે દોકડે શેર તેટલી બદામે અધોળ.

એક રૂપિઆના ભાવ ઉપરથી.

૮. રૂપિઆનું જેટલા શેર તેટલા રૂપિઆ ભારના અઢી દોકડા તથા તેથી અર્ધા રૂપિઆ ભારનો સવા દોકડો.

૯. રૂપિઆનું જેટલા શેર તેટલા મણના ચાળીસ રૂપિઆ; તેમજ રૂપિઆનું જેટલા રૂપિઆ ભાર તેટલા શેરના ૪૦ રૂપિઆ.

શેરીઆં લેખાંની કૂંચિઓનાં

કારણુ એટલે સમજણ.

૧. રુપિઆના સો દોકડા ને શેરના ચાળીશ રુપિઆ ભારે ભાગ્યાથી એક દોકડા ભારની કીમત અઢી દોકડા આવેછે. તે પ્રમાણે શેરના જેટલા રુપિઆ કહ્યા હોય તેટલા ગણા અઢી દોકડા રુપિઆ ભારની કીમત આવે. પા, અર્ધા, પોણા રુપિઆનું પણ એ ઉપરથી નીકળેછે.

૨. એક રુપિઆના ૩૨ અર્ધા આનાવડે શેરના ૪૦ રુપિઆ ભારને ભાગતાં અર્ધા આનાનું સવા રુપિઆ ભાર. એ પ્રમાણે બીજાનું જાણવું.

૩. એ કૂંચીમાં કહેલા ગુણાકારને ત્રિરાશિની રીત પ્રમાણે શેરના ૪૦ રુપિઆ ભારે ભાગ્યા બરોબર છે, કેમકે ચાળીશના મીડાંનો એક અક્ષર એ ગુણાકારમાંથી મુકી દેઈ બાકીનાને ચારે ભાગવું, અને બાકીના આંકડાનું પા કરવું એ એકજ છે. ને મુકી દીવેલો આંકડો જો એકડો હોય તો તે એક રુપિઆના સો દોકડાને ચાળીસે ભાગતાં અઢી દોકડા આવે ને જો બગડો હોય તો તેમાં બસેં દોકડાને ભાગતાં ૫ દોકડા આવે. તે પ્રમાણે જે આંકડો મુકી દીધો હોય તેના અઢી ગણા દોકડા કરીએ તો બરાબર છે.

૪. એક આનાની સો બદામને એક શેરના ચાળીસ રુપિઆ ભારે ભાગ્યાથી એક રુપિઆ ભારની કીમત અઢી બદામ આવેછે. તે ઉપરથી પા, અર્ધા તથા પોણા રુપિઆનું કર્યું છે.

૫. શેરનાં અધોળ સોળે, આનાની પાઇ ૧૨ ને ભાગતાં એક અધોળની કીમત પોણી પાઈ આવે.

દાખલા.

૧. ૫॥ આને શેર તો ૩ રૂપિઆ ભારની શી કીમત ?
 ૫॥ ચોથી કૂંચી પ્રમાણે.
 ૨॥
 ૧૨॥
 ૧।
બદામ ૧૩॥। એક રૂપિઆ ભારની કીમત.
 ૩
જવાબ ૪૧। બદામના ૨॥ દોકડાને ૧। બદામ થઇ.

૨. ૪॥ રૂપિએ શેર તો આઠ રૂપિઆ ભારનું શું બેસશે ?
 ૪॥ ત્રીજી રીત પ્રમાણે.
 ૮
 ૩૬
 ०॥। ૧૫ જવાબ પોણો રૂપિઓ પંદર દોકડા.

૩. રૂપિઆનું સાડાપાંચ શેર તો પોણાત્રણ રૂપિઆ ભારની શી કીમત ? જવાબ ૧। દોકડો.

મણીકાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ મણ તેથી અઢી ગણે દોકડે શેર. ૫। રૂપિએ મણ હોય તો અર્ધે દોકડે બે બદામે શેર. અર્ધે હોય તો સવા દોકડે ને પોણે હોય તો પોણે બે દોકડે બે બદામે શેર.

૨. જેટલે રૂપિએ મણ તેટલા દોકડાનું સોળ રૂપિઆ ભાર.

૩. જેટલે રૂપિએ મણ તેટલા આનાનું અઢી શેર, તેથી અર્ધા આનાનું સવાશેર ને તેટલાજ રૂદીઆનું અધશેર ને નવટાંક અને તેટલા ૭૫આનાનું સવાછ રૂપિઆ ભાર.

૪. જેટલે રૂપિએ મણ તેટલી બદામે રૂપિઆ ભાર.

૬. એક ફદીએ શેર તો એક મણના ૪૦ ફદીઆં એટલે દશ આના થાયછે, તે ફદીઆની સંખ્યાના અર્ધથી સવાયા રૂપિઆની બરાબર છે.

૭. દોકડાની ૧૬ બદામને શેરના ૧૬ અધોળે ભાગે તો એક બદામે એક અધોળ પડચું.

૮. ઊપલી પહેલી રીત પ્રમાણે એક રૂપિઆ ભારના અઢી દોકડા આવેછે. ત્યારે જેટલા શેર એક રૂપિઆના કહ્યા હોય તેટલા રૂપિઆ ભારના અઢી દોકડા થાયછે.

૯. રૂપિઆનું એક શેર હોય તો એક મણના ચાળીસ શેર પ્રમાણે ચાળીસ રૂપિઆ થાયછે. ને રૂપિઆનું બશેર કહ્યું હોય તો તેની કીમત બમણી ઓછી થતાં બે મણના ચાળીસ રૂપિઆ આવેછે.

મણીકાં લેખાંની કુંચીઓનાં કારણ.

૧. મણના શેર ૪૦ વડે રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાને ભાગતાં શેરને માથે અઢી દોકડા આવેછે, એ ઉપરથી આગળ સમજવું.

૨. રૂપિઆના દોકડા ૧૦૦ વડે એક મણના ૧૬૦૦ રૂપિઆ ભારને ભાગતાં એક દોકડાનું સોળ રૂપિઆ ભાર આવેછે.

૩. રૂપિઆના આના ૧૬ વડે મણના શેર ૪૦ ને ભાગતાં એક આનાનું રા। શેર આવેછે.

૪. એક રૂપિઆની બદામ ૧૬૦૦ વડે એક મણના રૂપિઆ ભાર ૧૬૦૦ ને ભાગ્યાથી બદામે રૂપિઆ ભાર પડેછે.

૫. જેટલે આને મણ તેથી અઢીગણી બદામે શેર.

૬. જેટલે આને મણ તેટલી વીશવાસીએ રૂપિઆ ભાર.

૭. જેટલે આને મણ તેથી પોણી પાઇએ ૨ા શેર.

૮. એક રૂપિઆનું જેટલા મણ તેટલા શેરના અઢી દોકડા તથા તેથી અર્ધા શેરનો સવા દોકડો.

દાખલા.

૧. ચૌદ આને મણ તો ૩ શેરની શી કીમત?

(કૂચી પાંચમી પ્રમાણે.)		દોકડા.	બદામ.
	જવાબ	૬ાા	૧

૨. પાંચ રૂપિએ મણ તો અછેર ને નવટાંકનું શું?

(કૂચી ૩ જી.) જવાબ. ૦)-। સવા આનો.

કોથળાનાં લેખાંની કૂચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ કોથળો તેટલે દોકડે બશેર અને તેથી અર્ધે દોકડે શેર. અને તેટલી બદામનું નવટાંક.

૨. જેટલે રૂપિએ કોથળો તેથી વીસગણે દોકડે મણ.

૩. જેટલે રૂપિએ કોથળો તેટલા આનાનું ૧૨ાા શેર અને તેટલાજ ફદીઆનું ૩)= ત્રણ શેર ને નવટાંક.

૪. જેટલે આને કોથળો તેથી સવાગણે દોકડે મણ.

૫. જેટલે આને કોથળો તેથી અર્ધી બદામે શેર.

દાખલા.

૧. પોણુચાર રૂપિએ અને બે આને કોથળો તો એક શેરનું શું?

		દોકડા.	બદામ.
(કૂચી ૧ લી તથા ૫ મી.)	જવાબ.	૧ાાા	૩

૨. ત્રણ રૂપિએ કોથળો તો એક ફદીઆનું કેટલું?

(કૂચી ૩ જી.)		શેર.	રૂપિઆ ભાર.
	જવાબ.	૧	૧ાાા

૫. મણના શેર ૪૦ વડે એક આનાની ૧૦૦ બદામને ભાગતા એક શેરની કીમત રા બદામ આવેછે.

૬. હિસાબમાં એક બદામની વીશવાસી ૧૬ ગણતાં આનાની બદામ ૧૦૦ ની વીશવાસી ૧૬૦૦ વડે મણના રૂપિઆ ભાર ૧૬૦૦ ને ભાગતાં એક વીશવાસીએ એક રૂપિઆ ભાર પડેછે.

૭. આનાની ૧૬ પોણી પાઠથી મણના શેર ૪૦ ને ભાગ્યાથી દર પોણી પાઠએ રા શેર પડેછે.

૮. ઉપરની પહેલી રીત પ્રમાણે એક મણના હિસાબે શેરના રા દોકડા આવેછે. ત્યારે જેટલા મણ કહ્યા હોય તેટલા શેરના પણ અઢી દોકડા થાયછે. કેમકે જેટલા વધારે મણ તેટલી તેની કીમત ઓછી થશે.

કોથળાનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. એક રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાએ કોથળાના મણ ૫ ના શેરના ૨૦૦ ને ભાગતાં એક દોકડાનું બશેર આવેછે.

૨. રૂપિઆના દોકડા ૧૦૦ ને કોથળાના મણ ૫ એણે ભાગતાં એક મણના વીસ દોકડા આવેછે.

૩. રૂપિઆના આના ૧૬ એણે કોથળાના શેર ૨૦૦ ને ભાગતાં એક આનાનું ૧રા શેર આવેછે તે ઉપરથી ફદીઆનું થાયછે

૪. આનાના દોકડા ૬। ને કોથળાના પાંચ મણે ભાગતાં એક મણનો સવા દોકડો આવેછે.

૫. આનાની બદામ ૧૦૦ ને કોથળાના શેર ૨૦૦ વડે ભાગતાં એક શેરની અર્ધી બદામ આવેછે.

હારાનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ હારો તેથી સવાગણે દોકડે ૩॥ શેર, તેટલાં ફદીઆનું સવાચાર શેર નવટાંક.

૨. જેટલે રૂપિએ હારો તેટલા આનાનું ૧॥ શેર.

દાખલા. હવેથી કૂંચીઓના આંક લખ્યા નથી.

૧. અઢી રૂપિએ હારો તો પોણા બશેરની શી કીમત?

	દો.	બ.
જવાબ.	૧॥	૧

૨. પાંચ રૂપિએ હારો તો એક આનાનું કેટલું આવે?

જવાબ. ૩॥ શેર.

માણીનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ માણી તેટલા આનાનું પોણો મણ.

૨. જેટલે રૂપિએ માણી તેથી ૧૬ ગણી પાઇએ અથવા સવા આને ને એક પાઇએ મણ.

૩. જેટલે રૂપિએ માણી તેથી સવાગણે દોકડે ૬ શેર અને તેટલાં ફદીઆનું સાડાસાત શેર.

૪. જેટલે રૂપિએ માણી તેથી અઢી ગણી બદામનું ૦॥। શેર અને તેટલી બદામનું ૧૨ રૂપિઆ ભાર.

દાખલા.

૧. પાંચ રૂપિએ માણી તો એક ફદીઆનું કેટલું?

જવાબ. ૧॥ શેર.

૨. સાડે દશ રૂપિએ ને ત્રણ આને માણી તો એક મણની કીમત શી?

	રૂ.	આ.
જવાબ.	૦॥।	=।

હારનાં લેખાંની કૂચીઓનાં કારણ.

૧. એક રૂપિઆના સવા દોકડા ૮૦ એણે એક હારાના મણ ૭ ના શેર ૨૮૦ ને ભાગતાં એક સવાયાનું ૩॥ શેર આવેછે.

૨. રૂપિઆના આના ૧૬ એણે હારાના શેર ૨૮૦ ને ભાગતાં એક આનાનું ૧૭॥ શેર આવેછે.

માણીનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. માણીના મણ ૧૨ અને રૂપિઆના આના ૧૬ થી ભાગતાં આનાનું પોણો મણ આવેછે.

૨. રૂપિઆની પાઈ ૧૯૨ ને માણીના મણ ૧૨ વડે ભાગતાં એક મણની પાઈ ૧૬ થઈ.

૩. એક રૂપિઆના સવા દોકડા ૮૦ એણે માણીના મણ ૧૨ ના શેર ૪૮૦ ને ભાગતાં સવા દોકડાનું છ શેર આવશે અને ફદીઉં સવા દોકડાના સવાયા બરાબર છે માટે ફદીઆનું છ સવા સાડાસાત શેર આવશે.

૪. ઉપરની ત્રીજી રીતમાં ફદીઆનું સાડાસાત શેર આવ્યું ત્યારે દશ એ સાધારણ સંખ્યા લેઈ બંનેને એટલે ફદીઆની બદામ ૨૫ તથા ૭॥ શેરને ભાગતાં અઢી બદામનું પોણોશેર આવેછે.

કળશીનાં લેખાંની કુંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિયે કળશી તેટલે આને મણ.

૨. જેટલે રૂપિયે કળશી તેથી સવા ગણે દોકડે આઠ શેર અને તેટલાં કદીઆનું ૧૦ શેર.

૩. જેટલે રૂપિયે કળશી તેથી અઢીગણી બદામે શેર અને જેટલે કદીએ શેર તેથી દશગણે રૂપિયે કળશી.

૪. જેટલે રૂપિયે કળશી તેટલી વીશવાસીએ રૂપિઆ ભાર અને તેટલી બદામે ૧૬ રૂપિઆ ભાર.

૫. જેટલે આને કળશી તેથી પોણી પાઇએ અથવા સવા ૬ ગણી બદામે મણ.

૬. જેટલે આને કળશી તેથી અઢીગણી વીશવાસીએ શેર.

દાખલા.

૧. વીસ રૂપિયે કળશી તો એક શેરની શી કીમત?

જવાબ. ૨ કદીઆં.

૨. સાડે પંદર રૂપિયે અને બે આને કળશી તો શેરની શી કીમત?

દો૦ બ૦ વી૦

જવાબ. ૨ા ૩ ૧

૩. સાડેબાર રૂપિયે કળશી તો ૧ રૂપિઆ ભારનું શું?

બ૦ વી૦

જવાબ. ૦ાા ૦ા

ખાંડીનાં લેખાંની કુંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિયે ખાંડી તેટલા આનાનું સવામણ.

૨. જેટલે રૂપિયે ખાંડી તેથી પાંચ ગણે દોકડે મણ.

૩. જેટલે રૂપિયે ખાંડી તેટલા દોકડાનું આઠ શેર અને તેટલાં કદીઆનું ૧૨ા શેર.

કળશીનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. રૂપિઆના ૧૬ આનાએ કળશીના મણ ૧૬ ને ભાગતાં આને મણ પડ્યું.

૨. રૂપિઆના સવા દોકડા ૮૦ વડે કળશીના મણ ૧૬ ના શેર ૬૪૦ ને ભાગતાં સવા દોકડે આઠ શેર પડ્યું.

૩. રૂપિઆની બદામ ૧૬૦૦ ને કળશીના ૬૪૦ શેરે ભાગતાં એક શેરની અઢી બદામ આવેછે.

૪. ઉપરની ત્રીજી રીત પ્રમાણે એક શેરની અઢી બદામ આવેછે. ત્યારે શેરના ર ભાર ૪૦ ને અઢી બદામની વીશવાસી ચાળીશ વડે ભાગતાં એક વીશવાસીએ એક રૂપિઆ ભાર આવેછે.

૫. આનાની પાઈ ૧૨ ને કળશીના મણ ૧૬ વડે ભાગતાં પોણી પાઈએ મણ પડ્યું.

૬. એક આનાની વીશવાસી ૧૬૦૦ ને કળશીના શેર ૬૪૦ થી ભાગતાં એક શેરની ૨॥ વીશવાસી આવેછે.

ખાંડીનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. રૂપિઆના આના ૧૬ એણે ખાંડીના મણ ૨૦ ને ભાગતાં આનાનું સવામણ આવેછે.

૨. રૂપિઆના દોકડા ૧૦૦ ને ખાંડીના ૧૦ મણે ભાગતાં એક મણના પાંચ દોકડા આવેછે.

૪. જેટલે રૂપિએ ખાંડી તેટલી બદામનું અછેર.

૫. જેટલે રૂપિએ ખાંડી તેથી બમણી બદામે અથવા અર્ધી રેશે શેર.

૬. જેટલે રૂપિએ ખાંડી તેથી બમણી વીશાવાસીએ અધોળ.

૭. જેટલે આને ખાંડી તેથી પાંચ ગણી બદામે મણ.

૮. જેટલે આને ખાંડી તેથી બમણી વીશાવાસીએ શેર.

૯. જેટલે આને ખાંડી તેટલી બદામનું ૮ શેર.

૧૦. જેટલે ફદીએ શેર તેથી સાડીબાર ગણે રૂપિએ ખાંડી અથવા તેથી દશગણે આને મણ.

૧૧. જેટલે આને શેર તેથી અઢીગણે રૂપિએ મણ તથા ૫૦ ગણે રૂપિએ ખાંડી.

દાખલા.

૧. પચીસ રૂપિએ ખાંડી તો એક આનાનું કેટલું?

જવાબ. ૨ શેર.

૨. પોણી ઓગણીસ રૂપિએ ખાંડી તો ૮ શેરની શી કીમત?

જવાબ. ૦)= આના.

૩. સાડીસતર રૂપિએ ખાંડી તો શેરની શી કીમત?

દો૦ બ૦

જવાબ. ૨ ૩

૪. છ આનાનું શેર તો એક મણનું શું?

જવાબ. ૧૫ રૂપિઆ.

મોટા હારાનાં લેખાંના કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ હારો તેથી સવાગણે દોકડે સાડાદશ શેર.

૨. જેટલે રૂપિએ હારો તેટલા આનાનું ૫રા શેર, તેટલા ફદીઆનું ૧૩ શેર ને નવટાંક અને તેટલી બદામનું શેર ૦૫ ૧ રૂપિઆ ભાર.

૩. રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાએ ખાંડીના ૨૦ મણના શેર ૮૦૦ ને ભાગતાં દોકડાનું ૮ શેર આવેછે.

૪. રૂપિઆની ૧૬૦૦ બદામે ખાંડીના શેર ૮૦૦ ને ભાગતાં એક બદામનું અછેર આવેછે.

૫. એનું કારણ ઉપરની ચોથી રીતથીજ છે, પણ ફેર એટલો કે એમાં ૮૦૦ શેરે ૧૬૦૦ બદામને ભાગી.

૬. ઉપરની પાંચમી રીત પ્રમાણે બે બદામનું શેર પડ્યું. ત્યારે શેરના અધોળ ૧૬ થી બે બદામની વીશવાસી બત્રીસને ભાગતાં એક અધોળની બે વીશવાસી આવી.

૭. આનાની બદામ ૧૦૦ ને ખાંડીના મણ ૨૦ થી ભાગતાં એક મણની પાંચ બદામ આવેછે.

૮. આનાની વીશવાસી ૧૬૦૦ ને ખાંડીના ૮૦૦ શેરે ભાગ્યાથી શેરની બે વીશવાસી આવેછે.

૯. આનાની બદામ ૧૦૦ વડે ખાંડીના શેર ૮૦૦ ને ભાગતાં એક બદામનું ૮ શેર આવેછે.

૧૦ ખાંડીના શેર ૮૦૦ છે તે રૂપિઆના ૬૪ ફદીઆંના સાડાબારગણા બરાબર છે. મણના શેર ૪૦ તેટલાં ફદીઆં મણના, એટલે ૧૦ આના ને ફદીએ શેર હોય તો ને બે ફદીએ તો ૨૦ આના, તેમ આગળ પણ.

૧૧. મણના ૪૦ શેરના ૪૦ આનાના ૨॥ રૂપિઆ મણને માથે થાયછે. અને તેના વીસગણા એટલે વીસે અઢીએ પચાસ રૂપિઆ ખાંડીને માથે પડેછે.

મોટા હારાનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. એક રૂપિઆના સવા દોકડા ૮૦ એણે એક મણના શેર ૪૦ ને ભાગતાં સવા દોકડાનું અધશેર આવેછે, પણ મોટા હા-

દાખલા.

૧. ૧૫ રૂપિએ હારો તો એક શેરની શી કીમત?

દો० બ० વી०

જવાબ. ૧ાા ૦ાા ૧

૨. સવાછવીસ રૂપિએ હારો તો એક આનાનું કેટલું?

જવાબ. ૨ શેર.

ભારનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ ભાર તેટલા આનાનું દોઢમણ.

૨. જેટલે રૂપિએ ભાર તેથી સવાગણે દોકડે ૧૨ શેર ને તેટલાં ફદીઆંનું પંદર શેર.

૩. જેટલે રૂપિએ ભાર તેથી આઠગણી પાઇએ મણ અને તેટલી પાઇનું પાંચ શેર.

૪. જેટલે રૂપિએ ભાર તેથી સવાગણી બદામે પોણો શેર અથવા તેટલી બદામે શેર ૦ાા ૪ રૂપિઆ ભાર.

દાખલા.

૧. ચાળીસ રૂપિએ ભાર તો અધમણ ને ચાર શેરની શી કીમત? જવાબ. ૧ રૂપિઓ.

૨. સાડીસડસઠ રૂપિએ ભાર તો ચાર રૂપિઆ અને સાડાત્રણ આનાનું કેટલું? જવાબ. ૧ાા મણ.

ગાલ્લીનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ ગાલ્લી તેટલા આનાનું ૭૫ શેર અથવા પોણાબે મણ ને પાંચ શેર.

૨. જેટલે રૂપિએ ગાલ્લી તેટલા દોકડાનું ૧૨ શેર, તેટલાં ફદીઆંનું ૧૮ાા શેર.

રાના મણ ૨૧ છે, ત્યારે એકવીસ ગણું વધારે આવવું જોઇએ, એટલે એકવીસ અર્ધું સાડાદશ શેર એક સવાયાનું આવ્યું.

૨. એક રૂપિઆના ૧૬ આનાએ એક મણના ૪૦ શેરને ભાગતાં એક આનાનું અઢીશેર આવશે. પણ હારાના ૨૧ મણ છે, માટે એકવીસ ગણું એટલે એકવીસ અઢીએ સાડી-બાવન શેર એક આનાનું થયું.

ભારનાં લેખાંની કુંચીઓનાં કારણ.

૧. રૂપિઆના આના ૧૬ એણે ભારના મણ ૨૪ ને ભાગ્યાથી એક આનાનું દોઢમણ આવવું જોઇએ.

૨. રૂપિઆના સવા દોકડા ૮૦ થી ભારના મણ ૨૪ ને શેર ૯૬૦ ને ભાગતાં એક સવા દોકડાનું બાર શેર આવેછે.

૩. રૂપિઆની પાઇ ૧૯૨ ને ભરાના ૨૪ મણે ભાગતાં મણને માથે આઠ પાઇ આવેછે. ને આઠ પાઇએ મણના ૪૦ શેરને ભાગતાં એકપાઇનું પાંચ શેર આવેછે.

૪. માણીમાં અઢીગણી બદામે પોણેશેર આવેછે. પણ માણી કરતાં ભારનું તોલ બમણું છે, તેથી એટલા ૦।।। શેરની કીમત અર્ધી, એટલે ૧। બદામ આવવી જોઇએ.

ગાલ્લીનાં લેખાંની કુંચીઓનાં કારણ.

૧. રૂપિઆના ૧૬ આનાએ ગાલ્લીના મણ ૩૦ ને ભાગ્યાથી એક આનાનું પોણાબે મણ ને પાંચ શેર આવશે.

૨. રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાએ ગાલ્લીના મણ ત્રીસના શેર ૧૨૦૦ ને ભાગતાં એક દોકડાનું ૧૨ શેર આવેછે.

૩. જેટલે રૂપિએ ગાલ્લી તેટલી બદામનું પોણો શેર.

૪. જેટલે આને ગાલ્લી તેટલી બદામનું ૧૨ શેર તથા તેટલી વીરાવાસીનું પોણો શેર.

૫. જેટલે રૂપિએ ગાલ્લી તેટલા સેંકડાના શેર જેટલે દોકડે મણ.

દાખલા.

૧. સાડાત્રેવીસ રૂપિએ ને ત્રણ આને ગાલ્લી તો એક શેરની શી કીમત? દો૦ બ૦ વી૦

જવાબ. ૧||| — ૩|| — ૧|

૨. પચીસ રૂપિએ ગાલ્લી તો એક આનાનું કેટલું?

જવાબ. ૩ શેર.

બેડીઆનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ બેડીઉં તેથી અર્ધે આને મણ.

૨. જેટલે રૂપિએ બેડીઉં તેથી સવાગણે દોકડે ૧૬ શેર, અને તેટલાં ફદીઆનું અધમણ.

૩. જેટલે રૂપિએ બેડીઉં તેથી સવાગણી બદામે શેર.

૪. જેટલે રૂપિએ બેડીઉં તેથી સવાગણી વીરાવાસીએ અધોળ.

૫. જેટલે આને બેડીઉં તેથી સવાગણી વીરાવાસીએ શેર.

દાખલા.

૧. બાવીસ રૂપિએ બેડીઉં તો મણની શી કીમત?

જવાબ. ০||=

૨. ત્રીસ રૂપિએ બેડીઉં તો શેરનું શું બેસશે?

જવાબ. ૨|દો૦ ૧|| બ૦

૩. સોળ રૂપિએ બેડીઉં તો બે મણનું શું પડશે!

જવાબ. ૧ રૂપિઓ.

૩. ગાહ્લીના શેર ૧૨૦૦ ને રૂપિઆની બદામ ૧૬૦૦ થી ભાગતાં એક બદામનું પોણો શેર આવ્યું.

૪. એક આનાની બદામ ૧૦૦ એ ગાહ્લીના શેર ૧૨૦૦ ને ભાગતાં એક બદામનું ૧૨ શેર આવેછે. એ ઉપરથી પોણોશેરનું જાણવું.

૫. રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાને ગાહ્લી ઉપરથી મણનું કરવાને માટે ૩૦ થી ભાગવા જોઇએ, પણ સાડાસાતનો પા આવડતો હોય તો એ ભાગાકારની જરૂર નહિ.

બેડીઆનાં લેખાંની કુંચીઓનાં કારણ.

૧. બેડીઆના મણ ૩૨ એણે રૂપિઆના આના ૧૬ ને ભાગતાં મણની કીમત અર્ધો આનો આવેછે.

૨. રૂપિઆના સવા દોકડા ૮૦ એથી બેડીઆના મણ ૩૨ ના શેર ૧૨૮૦ ને ભાગતાં એક સવા દોકડાનું ૧૬ શેર આવશે.

૩. બેડીઆના શેર ૧૨૮૦ એથી રૂપિઆની બદામ ૧૬૦૦ ને ભાગતાં એક શેર ને માટે સવા બદામ પડસે.

૪. ઉપરની ત્રીજી રીત પ્રમાણે એક સેરને માથે સવા બદામ પડેછે. ત્યારે સેરના અધોળ ૧૬ થી સવા બદામની વીશાવાસી ૨૦ ને ભાગતાં એક અધોળની કીમત સવા વીશવાસી આવશે.

૫. આનાની બદામ ૧૦૦ ની વીશાવાસી ૧૬૦૦ ને બેડીઆના શેર ૧૨૮૦ એ ભાગતાં શેરની કીમત સવા વીશાવાસી આવસે.

સોનાનાં તથા રૂપાનાં લેખાંની કૂંચીઓ

તોલા લેખે.

૧. જેટલે રૂપિએ તોલો તેથી અર્ધે રૂપિએ ગદીઆણો.
૨. જેટલે રૂપિએ તોલો તેથી અર્ધે આને વાલ.
૩. જેટલે રૂપિએ તોલો તેથી બમણી પાઇએ રતી.
૪. જેટલે રૂપિએ તોલો તેથી અર્ધી પાઈએ મગ.

દાખલા.

૧. સાડેઅઢાર રૂપિએ તોલો તો બે વાલનું શું પડસે?

જવાબ, રૂ ૧)=॥ આના.

૨. સવાપંદર રૂપિએ તોલો તો એક રતીનું શું?

	આના.	પાઈ.
જવાબ.	૦)=॥	૦॥

૩. ચોદ રૂપિએ તોલો તો બે મગની શી કીમત?

	આનો.	પાઈ.
જવાબ.	૧	૨

ગદીઆણા લેખે.

૧. જેટલે રૂપિએ ગદીઆણો તેટલે આને વાલ.
૨. જેટલે રૂપિએ ગદીઆણો તેથી ચોગણી પાઇએ રતી.
૩. જેટલે રૂપિએ ગદીઆણો તેટલી પાઈએ મગ.
૪. જેટલે આને ગદીઆણો તેથી દા ગણી બદામે અથવા પોણી પાઇએં વાલ.
૫. જેટલે આને ગદીઆણો તેટલી પા પાઇએ રતી.
૬. જેટલે દોકડે ગદીઆણો તેટલી બદામે વાલ.

દાખલા.

૧. સાડેઆઠ રૂપિએ ગદીઆણો તો દોઢ વાલનું શું?

જવાબ. રૂ ૦॥ ૦॥ આનો.

સોનાનાં તથા રૂપાનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

તોલા લેખે.

૧. તોલાના ગદીઆણા બેએ એક રૂપિઆને ભાગતાં ગદીઆણાની કીમત અર્ધા રૂપિઆ પ્રમાણે આવશે.

૨. તોલાના વાલ ૩૨ વડે રૂપિઆના આના ૧૬ ને ભાગતાં એક વાલને માથે અર્ધો આનો આવેછે.

૩. ઉપરની બીજી રીત પ્રમાણે વાલની કીમત અર્ધો આનો એટલે ૬ પાઇને વાલની રતી ૩ એણે ભાગતાં એક રતી બે પાઇએ પડી.

૪. ઉપરની ત્રીજી રીત પ્રમાણે રતીને માથે બે પાઇ આવી ત્યારે રતીના મગ ૪ એણે બે પાઇને ભાગતાં એક મગની અર્ધી પાઇ આવેછે.

ગદીઆણા લેખે.

૧. રૂપિઆના ૧૬ આનાએ ગદીઆણાના વાલ ૧૬ ને ભાગતાં આને વાલ પડેછે.

૨. પહેલી રીત પ્રમાણે આને વાલ પડયો, ત્યારે એક આનાની પાઇ ૧૨ ને વાલની ૩ રતીએ ભાગતાં રતી ૪ પાઇએ પડેછે.

૩. બીજી રીત પ્રમાણે એક રતી ૪ પાઇએ પડી, ત્યારે રતીના મગ ૪ એણે ચાર પાઇને ભાગતાં એક પાઇએ મગ પડેછે.

૪. ગદીઆણાના ૧૬ વાલે આનાની બાર પાઇને ભાગતાં વાલ એકની પોણી પાઇ આવશે.

૫. ઉપરની ચોથી રીત પ્રમાણે વાલની પોણીપાઇ આવી.

૨. સવાછ રૂપિઆએ ગદીઆણો તો બે રતીનું શું ?
જવાબ. રૂ ૦।) ૨ પાઈ.

૩. સાત રૂપિઆએ ગદીઆણો તો એક મગનું શું?
જવાબ. ૦॥ આનો ૧ પાઈ.

જમીનનાં લેખાંની કુંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિઆએ વીઘું તેથી પાંચગણે દોકડે વસો.

૨. જેટલે રૂપિઆએ વીઘું તેથી પાંચગણે દોકડે અથવા એક રેશો કાઠી અથવા વીશાવાસી.

૩. જેટલે આને વીઘું તેથી પાંચગણી બદામે વસો.

૪. જેટલે આને વીઘું તેથી પાગણી બદામે કાઠી.

૫. જેટલે રૂપિઆએ વસો તેથી પાંચગણે દોકડે કાઠી.

૬. જેટલે આને વસો તેથી પાંચગણી બદામે વીશાવાસી.

દાખલા.

૧. સાડેચાર રૂપિઆએ વીઘું તો બે વસાનું શું પડશે?
જવાબ. રૂ૦ આ૦ દો૦
૦। = ૧।

૨. સવાસાત રૂપિઆએ વીઘું તો ત્રણ વીશાવાસીનું શું પડશે?
દો૦ બ૦
જવાબ. ૫। ૩

૩. ચાર રૂપિઆએ વીઘું તો સવા વસાનું શું પડશે?
જવાબ. રૂ ૦।

૪. છ રૂપિઆએ વીઘું તો દોઢ કાઠીનું શું બેસે?
જવાબ. ૨। દોકડા.

૫. પાંચ રૂપિઆએ વસો તો બે કાઠીનું શું બેસશે?
જવાબ. રૂ ૦॥

૬. આઠ રૂપિઆએ વસો તો સવા કાઠીની શી કીમત?
જવાબ. રૂ ૦॥

ત્યારે વાલની ૩ રતીએ પોણી પાઇને ભાગતાં, એક રતી પા પાઇએ પડી.

૬. ગદીઆણાના વાલ ૧૬ એણે દોકડાની બદામને ભાગતાં એક બદામે વાલ પડયો.

જમીનનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. એક રૂપિઆના દોકડા ૧૦૦ ને વીઘાના ૨૦ વસાએ ભાગતાં વસાને માથે પાંચ દોકડા પડશે.

૨. એક વીઘાના વસા ૨૦ ને વસા એકની વીશવાસી ૨૦ એ લઈએ વીઘાની કાઠી અથવા વીશવાસી ૪૦૦ ને રૂપિઆના ૪૦૦ પા દોકડા અથવા રેશે ભાગતાં એક પા દોકડે અથવા રેશે એક કાઠી આવશે.

૩. આનાની બદામ ૧૦૦ ને વીઘાના ૨૦ વસાએ ભાગતાં એક વસો ૫ બદામે પડશે.

૪. ઉપરની ત્રીજી રીત પ્રમાણે વસાને માથે પાંચ બદામ આવી ત્યારે પાંચ બદામને વસાની કાઠી વીસે ભાગતાં વીશવાસી પા બદામે પડશે.

૫. વસાની ૨૦ વીશવાસીએ રૂપિઆના દોકડા ૧૦૦ ને ભાગતાં એક વીશવાસીના પાંચ દોકડા આવશે.

૬. આનાની બદામ ૧૦૦ ને વસાની ૨૦ વીશવાસીએ ભાગતાં એક વીશવાસીની ૫ બદામ આવશે.

સેંકડાનાં લેખાંની કૂચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ સેંકડો તેટલે દોકડે નંગ.
૨. જેટલે આને સેંકડો તેટલી બદામે નંગ.
૩. જેટલે ફદીએ સેંકડો તેથી પાગણી બદામે નંગ.

દાખલા.

૧. અઢી રૂપિએ સેંકડો તો ૪ નંગનું શું પડશે?

જવાબ. ૧૦ દોકડા.

૨. પાંચ આને સેંકડો તો ૭ નંગનું શું બેસે? દો૦ બ૦

જવાબ. ૨ ૩

કોડીના હિસાબની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ કોડી તેથી પાંચગણે દોકડે નંગ.
૨. જેટલે આને કોડી તેથી પાંચગણી બદામે નંગ.
૩. જેટલે ફદીએ કોડી તેથી સવાગણી બદામે નંગ.

દાખલા.

૧. સાત રૂપિએ કોડી તો ૨ નંગનું શું બેસે?

રૂ. દો.

જવાબ. ૦॥ ૨૦

૨. સાડેનવ આને કોડી તો ૪ નંગનું શું બેસે?

દો. બ.

જવાબ. ૧૧॥. ૨.

સેંકડાનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. સેંકડાના નંગ ૧૦૦ ને રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાએ ભાગતાં એક દોકડે નંગ પડચું.

૨. આનાની બદામ ૧૦૦ ને સેંકડાના ૧૦૦ નંગે ભાગતાં બદામે નંગ પડચું.

૩. ફદીઉં એટલે પા આનો ને એની બદામ ૨૫ ને સેંકડાના ૧૦૦ નંગે ભાગતાં પા બદામે નંગ પડચું.

કોડીનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. કોડીના ૨૦ નંગે રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાને ભાગ્યાથી એક નંગના પાંચ દોકડા આવ્યા.

૨. કોડીના નંગ ૨૦ વડે આનાની ૧૦૦ બદામને ભાગતાં એક નંગ પાંચ બદામે પડચું.

૩. ફદીઉં એટલે પા આનાની બદામ ૨૫ ને કોડીના ૨૦ નંગે ભાગતાં એક નંગ સવા બદામે પડચું.

લૂગડાંના લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિયે ગજ તેટલા આનાની દોઢ તસુ.

૨. જેટલે રૂપિયે ગજ તેથી આઠગણી પાઈએ તસુ.

૩. જેટલે આને ગજ તેથી અર્ધી પાઈએ તસુ.

દાખલા.

૧. દોઢ રૂપિયે ગજ તો તણ તસુનું શું?

જવાબ. ૩ આના.

ખડ એટલે ઘાસ, નળીઆં વગેરે ૧૦૦૦ ની ગણત્રીથી વેચાયછે તેનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિયે હજાર તેથી દશગણે દોકડે ૧૦૦.

૨. જેટલે રૂપિયે હજાર તેટલે દોકડે દશ, તેટલે રૈશે અથવા પા દોકડે રા ને તેટલી બમણી બદામે ૧ા.

૩. જેટલે આને હજાર તેટલી બદામે દશ ફદીઆની ૧ પૂળી હોય તો ૧૫ાા= હજાર પડે તે યાદ રાખવું. પછી ફદીઆની જેટલી પૂળી કહી હોય, તેટલી પૂળીએ સાડા પંદર ને બે આના ને ભાગ્યાથી જેટલા રૂપિઆ આવે તેટલાએ હજાર પડે.

દાખલા.

૧. સવાપાંચ રૂપિયે હજાર ઘાસ અથવા ખડ છે તો ૧૦ પૂળીનું શું બેસે? જવાબ પા દોકડા.

લુગડાંનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. ગજના ચોવીસ તસુને રૂપિઆના ૧૬ આને ભાગતાં એક આનાની દોઢ તસુ આવી.

૨. ગજના ૨૪ તસુએ રૂપિઆની ૧૯૨ પાઇને ભાગતાં એક તસુની આઠ પાઈ આવી.

૩. ગજના ૨૪ તસુએ આનાની બાર પાઇને ભાગતાં અર્ધી પાઇએ તસુ પડી.

ખડ એટલે ઘાસ, નળીઆં વગેરેનાં લેખાંની કૂંચીઓનાં કારણ.

૧. રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાને હજારના દશ સેંકડે ભાગતાં એક સેંકડાના દશ દોકડા આવેછે.

૨. રૂપિઆના ૧૦૦ દોકડાએ એક હજારને ભાગતાં એક દોકડાના દશ આવશે. બીજું તે ઉપરથી સમજવું.

૩. આનાની ૧૦૦ બદામે હજારને ભાગતાં એક બદામના દશ આવશે.

વ્યાજ ગણવાની રીત.

૧. રૂપિઆનો ને મહિનાનો જે ગુણાકાર આવે તેને સર કહેછે.

૨. દહાડા કહ્યા હોય તો તે વડે રૂપિઆને ગુણીને જમણી બાજુનો છેલો આંકડો કાઢીને બાકી રહેલા આંકને ત્રણે ભાગ લેવો. ભાગાકાર આવે તે સર જાણવો, અથવા સાડાસાતનો પા આવડતો હોય તો તે પ્રમાણે એ ગુણાકારની રકમનો જે આંકડો આવે તે સર જાણવો. ઉપર પ્રમાણે આંકડો કાઢવાની તથા ત્રણે ભાગવાની જરૂર નહિ.

૩. સેંકડે મહિનાનું એક ટકાપ્રમાણે વ્યાજ હોય તો સર આવે તેટલા દોકડા વ્યાજ જાણવું. દોકડાની રકમ મોટી થઇ હોય તો જમણા હાથ ઉપરના બે આંકડા દોકડા સમજી બાકી રહે તે રૂપિઆ જાણવા.

૪. સેંકડે એક આના લેખે વ્યાજ હોય તો આવેલા સર જેટલી બદામો જેટલું વ્યાજ થયું જાણવું.

વ્યાજનો ભાવ એક ટકાથી ઓછો વધતો હોય તો તે મુજબ ગણવાની રીત.

શા પ્રમાણે વ્યાજ. ટકા પ્રમાણે જેટલા દોકડા આવ્યા હોય તેના.

૦)- પાના પા કરવા.
૦)= પાના અર્ધા કરવા.
૦)≡ પાના પોણા.
૦। પા.
૦।- પાનું સવાયું.
૦।= પાનું દોઢું અથવા અર્ધાનું પોણું.
૦।≡ પાના પાનું પોણું મેળવવું.

०॥ અર્ધા.
०॥- પોણાનું પોણું.
०॥= અર્ધાનું સવાયું.
०॥≡ અર્ધામાં તેના પોણાનું અર્ધ મેળવવું.
०॥। પોણું.
०॥।- પોણામાં પાના પાનું મેળવવું.
०॥।= અર્ધામાં તેનું પોણું મેળવવું.
०॥।≡ પોણાનું સવાયું.
૧। સવાયું.
૧॥ દોઢું.

દાખલા.

૧. પંદર રૂપિઆ ૧૦ મહિના રહ્યા, વ્યાજનો ભાવ ०॥। ટકા પ્રમાણે, શું વ્યાજ થશે? જવાબ. રૂ. ૧)=

૨. બાર રૂપિઆ સાત દિવસ રહ્યા, વ્યાજનો ભાવ અર્ધા ટકા પ્રમાણે, શું વ્યાજ થશે? દો. બ.

જવાબ. ૧ ૨॥ આશરે.

૩. સવાઆઠ રૂપિઆ ૧૬ દિવસ રહ્યા, ટકા પ્રમાણે શું વ્યાજ થશે? દો. બ.

જવાબ. ૪૧ ૨॥ આશરે.

વારોવારીઉં એટલે નાણાવટીની રીતે કાઢવાનું વ્યાજ.

ખાતામાં જમે ઉધાર રકમો હોયછે તેનું વ્યાજ કાઢવા સારૂ ખાતાં પ્રમાણેજ મથાળું દોરીને તેમાં વ્યાજ એટલું વધારે લખવું. જમે ઉધારની રકમો જમે ઉધારમાંજ લેવી, પણ ખાતા-

માં માથે આંકડો ભરેછે, તેમ ન ભરતાં લીંટીને આરંભે રૂ કરી-ને રકમ લખીને દાહડોવાર લખવો.

ભારે રકમ હોય તેના પેટામાં હલકી રકમને વળી લખવી. તે એટલી રકમો સૂધી કરવું કે, મોટી રકમનું પેટું ભરાય, ને જો પે-ટામાં છેલી રકમ બરાબર સમાતી ન હોય, તો જેટલો આંકડો સમાય તેટલો લખીને તે પાછો અસલ રકમના પેટામાં લેવો, એવી રીતે જમે ઉધારમાં છેવટ સૂધી કરતાં જવું. અને છેવટ બાકી રહે તે જો જમેમાં હોય તો ત્યાં દેવા, એમ લખવું. ને ઉધારમાં હોય તો, લેણા કરી ઉધારમાં લખવા.

પ્રથમ બે રકમોમાંથી જે રકમ પહેલી તેરીખની હોય તે દિવસથી બીજી રકમની તેરીખસૂધી, તિથિઓ પ્રમાણે મહિના તથા દિવસો નકી કરવા. જેટલા મહિના થાય તેટલાના મહિને અર્ધો દિવસ લેખે જે દહાડા નકી થાય તે મહિના ઉપરના દિવ-સના આંકડામાંથી બાદ થતાં બાકી જેટલા દિવસ રહે, તેટલા દિવસ લગભગ તે મહિના ઉપર આવશે એમ આશારો જાણવો, પણ તે નકી કરવા માટે આવેલા મહિનાનાં પખવાડિયાં જેટલા વાર આગલી તેરીખનાં વારથી ગણતાં છેલો જે વાર આવે તેની જોડેના વારથી પાછલી તેરીખના વાર સૂધી ગણવું પણ છેલો વાર માંહે લેવો નહિ. તે એટલે સૂધી ગણવો કે મહિના ઉપર દહાડાનો આશારો નકી કર્યો છે, તેની લગભગ આવી રહે. જેમ કારતક સુદી ૬ વાર શનેઉથી ભાદરવા વદી ૦|) વાર બુધ સૂધી તિથિઓ પ્રમાણે ગણીને મહિને અર્ધો દિવસ લેખે કાપેથી સાડા-દશ મહિના ને ચાર દિવસ થાયછે, હવે સાડાદશ મહિનાનાં ૨૧ પખવાડિઆં જેટલા વાર પહેલી તારીખના શનિવારથી ગ-ણતાં છેલા પખવાડીઆનો છેલો વાર શનિ આવશે તેની જોડેના રવિવારથી, પાછલી તેરીખના બુધવાર સૂધી ગણતાં ઉપરના ચાર દિવસ આવી રહેછે, તે ઊપના દિવસની સાથે મળી રહેછે.

એવી રીતે ગણીને જે માસ દિવસ થાય તે જે તરફ આગલી તેરીખની રકમ હોય તે તરફ લખવા. હવે આગલી તેરીખવાળી રકમ પાછલી તેરીખવાળી રકમના પેટામાં પડી હોય તો ફકત તે પેટાનીજ રકમની લીંટીને છેડે આગળ પાને ૭૬ મે કાઢેલા વ્યાજમાં માંડયા છે, તે રીતે લખવા. અથવા તે રકમનું પેટું પૂરવા પાછલી તેરીખની રકમમાંથી જેટલો ભાગ લીધો હોય તે ઉપર લખવા.

મુદત ઉપરથી સર ગણવાની રીત વ્યાજમાં આગળ લખેલી છે. ને તેજ રીત અહિંઆં બરાબર લાગુ પડેછે, તેથી આ ઠેકાણે ફરી લખી નથી.

રકમને છેડે જે માસ દિવસ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે લખ્યો હોય તો તે રકમને માથે સર લખવો ને જો પેટાની રકમ ઉપર માસ, દિવસ આવેલા હોય તો તેને માથે સર લખવો. પછી સર્વે પેટાના સરનો સર્વાળો લેઈ મુખ્ય રકમને માથે ચઢાવવો.

જમેના સરનો સર્વાળો જમેમાં લેવો ને ઉધારના સરનો સર્વાળો ઉધારમાં લેવો. જો જમે ઉધારનું એક જાતનું વ્યાજ હોય તો વધારે સરમાંથી ઓછો સર બાદ કરવો.

તારીજ	સંવત ૧૮૮૮ ની.
જ	ઉ

ઉપર લખ્યા પ્રમાણે તારીજ કારીને જમે કે ઉધારમાંની જે તરફ મુદલ બાકી રહી હોય તે તારીજમાં તેજ તરફ લખવી ને તે લીંટીમાં બાકી મુદલ જમે પાસે હોય તો દેવા. અને ઉધાર પાસે હોય તો લેણા એમ લખવું.

જે સર બાકી હોય તે તારીજમાં જેણી તરફની સરની રકમ મોટી હોય તેણી તરફ લખવો ને એટલા દર સેંકડે દર મહિને ટકાને ભાવે દોકડા થાય એમ જાણવું. હવે ભાવ વધારે ઓ-

છે, હોય તો, વ્યાજની રીતમાં કોઠો પાડીને રીત લખી છે તે પ્રમાણે ગણીને તેના રૂપિઆ કરીને વ્યાજની લીંટીને માથે ચઢાવવા.

જો જમે ઉધારનું વ્યાજ જૂદા જૂદા ભાવનું હોય તો આગળ કહેલી રીતપ્રમાણે જમે ઉધાર બંને તરફ વ્યાજના આંકડા માથે જૂદા જૂદા ભરવા.

તારીજના જમે ઉધારની બાકી કાઢતાં લેણું કે દેવું જે નીકળ્યું હોય તે પ્રમાણે તે નવા વર્ષમાં ખાતું પાડીને લખવું.

આ ઉપર લખેલી રીતિ નાણાવટી વગેરે લોકોમાં ઘણી મુદ્દત થયાં ચાલતી આવી છે, તથા હાલમાં પણ ચાલેછે. પણ એ રીતે વ્યાજ કાઢવામાં લંબાણ બહુ થાયછે, તથા રકમો પેટામાં નાંખવી તથા કાઢવી એથી એવી ગુંચવણ પડેછે કે, કાચી બુદ્ધિવાળાને ઝટ લેઇને સમજ પડવી મુશ્કેલ થઇ પડેછે. એ માટે એ ચાલતી રીત લખીને હવે બીજી એક સહેલી રીત નીચે લખવામાં આવેછે. તેમાં સર તથા મહિનાના આંકડા મોટા આવે તો ખરા, પણ લંબાણ ઓછું થઈ, એ નવી રીતે વ્યાજ કાઢનારને સહેલું પડશે એવું લાગેછે.

જેટલી રકમો ખાતામાં જમે ઉધાર હોય તેટલી રકમો ફરીને વ્યાજ કાઢવા માટે ઊતારવી; તેમાં તફાવત એટલોજ કે, ખાતામાં રકમોનો આંકડો માથે ચઢાવવો, અને આમાં લીંટીની માંહે લેવો. ને જેમ ઉધારમાંની એકેક રકમની તેરીખથી આસો વદ.)) ને જે વાર હોય ત્યાંસુધી અથવા બીજી જે કોઈ તેરીખ સુધી નકી કરવું હોય ત્યાંસુધી માસ તથા દિવસ ઊપલી રીતમાં કહ્યા પ્રમાણે નકી કરીને તે તે રકમને છેડે લીંટીમાં લખવા ને તેમાં તે છેલો દિવસ લેવો ને તે રકમના રૂપિઆ તથા એ માસ વગેરે ઊપરથી જે સર નકી થાય તે માથે ચઢાવવો. પછી બાકીનું ઉપરની રીતમાં કહ્યા પ્રમાણે કરીને બાકી નવા વરસના ખાતાને સારૂ નકી કરવી. આ રીત પ્રમાણે વ્યાજ પૃષ્ઠ ૩૭ મે

કરી બતાવ્યું છે, પણ આપવા લેવાના વ્યાજનો ભાવ સરખો હોય તોજ આ રીતે થઈ શકેછે. નહિતો ઊપલી રીત પ્રમાણે કરવું.

કાઠીઆવાડ તથા ગુજરાતમાં કેટલેએક ઠેકાણે વાર વિના ગણેછે. ત્યાં તિથિઓ પ્રમાણે મહિના તથા દિવસ ગણીને મહિને અર્ધા દિવસ લેખે કાપી નાંખેછે. એમાં જરા ભૂલ રહી હોય તો વાર ગણવાની રીત પ્રમાણે નકી કરતા નથી.

વારોવારીઆં વ્યાજ કાઢવાને માટે રકમોનું ખાતું.

પરી૰ દેવરાજ અમરસીનું ખાતું સંવત ૧૯૧૦ નું.

જ	ઉ
૫૦૮) માગશર વદ ૫ વાર ભોમે.	૬૦૦) કારતક સુદ ૨ વાર ગરેઉ.
૩૦૦) પોશ સુદ ૧૫ વાર શનેઉ.	૧૨૦) માગશર વદ ૮ વાર શુકરે.
૮૫૦) ફાગણ વદ ૭ વાર ભોમે.	૪૦૦) ફાગણ સુદ ૧૫ વાર ભોમે.
૯૦) આશાડ વદ ૩ વાર બુધે.	૯૦) આશાડ વદ ૬ વાર શનેઉ.
૧૫૦૦) આસો વદ ૭ વાર શુકરે.	
૨૮૩૦	૧૨૧૦
૧૬૨૦) બાકી દેવા સંવત ૧૯૧૧ ના કારતક સુદ ૧ વાર રવેઉ.	૧૬૨૦) બાકી દેવા આસો વદ ૦)) વાર શનેઉ.
	૨૮૩૦

વ્યાજ — સંવત ૧૯૧૦ ની સાલનું.

જ

૦ રૂ ૫૦૦) માગશર વદ ૫ ભોમે.

૧૫૭। રૂ ૩૦૦) પોશ સુદ ૧ શનેઉ.

૦ રૂ ૧૦૦) દી. ઉ.

૦ રૂ ૧૨૦) દી. ઉ.

૧૫૭। રૂ ૮૦) માસ ૧।૧૪

૧૫૭।

૬૩૪।।।રૂ ૪૫૦) ફાગણ વદ ૭ ભોમે.

૦ રૂ ૩૨૦) દી. ઉ.

૩૪૮) રૂ ૯૦) માસ ૩।૧૧

૨૮૬।।। રૂ ૪૦) માસ ૭)૫

૬૩૪।।।

૨૭૨) ૩૮૦) આશાડ વદ ૩ બુધ. માસ ૩) ૧૨

૪૫૦)રૂ ૧૫૦૦) આસો વદ ૭ શુકરે. દી. ૯

૧૫૧૪

૧૫૧૪

૫

૧૧૮૬

૩૨૮ બાકી સર ૧૧૮૬

ઉ

૧૦૨ ૩। રૂ ૬૦૦)કારતક સુદ ૨ ગરેઉ.

૭૮૩। રૂ ૫૦૦) માસ ૧।।૨

૨૪૦) રૂ ૧૦૦) માસ) ૨ ૧૨

૧૦૨ ૩।

૮૮) રૂ ૧૨૦ માગશર વદ ૮ શુકરે. દી. ૨૨.

૭૪।।। રૂ ૪૦૦) ફાગણ સુદ ૧૫ ભોમે.

૦ રૂ ૮૦) દી. જ.

૭૪।।। રૂ ૩૨૦) દી. ઉ.

૭૪।।।

રૂ ૯૦) આશાડ વદ ૬ શનેઉ. દી. જ.

બાકી રૂ ૬૨૦) સંવત ૧૯૧૦ ના આશો વદ ૦) શનઉ.

૦ રૂ ૪૦) દી. જ.

૦ રૂ ૮૦) દી. જ.

૦ રૂ ૧૫૦૦) દી. જ.

૧૬૨૦

તારીજ સંવત ૧૯૧૧ ના કરતક સુદ ૧ વાર રવેઉ.

જ	ઉ
૧૬૨૦) મુદલ દેવા. ૧॥ ૧૪ વ્યાજનો સર ૩૨૮ ટકા ૦॥ લેખે.	
૧૬૨૧॥૧૪	

ઊપલું વ્યાજ આગળ કહેલી ટૂંકી રીત પ્રમાણે નીચે ફરી ગણ્યું છે.

જ	ઉ
૫૧૩૦) રૂ ૫૦૦) માગશાર વદ ૫ ભોમે. માસ ૧૦) ૬	૭૦૬૦) રૂ ૬૦૦) કારતક સુદ ૨ ગરેઉ. માસ ૧૧॥૮
૨૮૧૦) રૂ ૩૦૦) પોશ સુદ ૧૫ શનેઉ. મા. ૯) ૧૧	૧૨૧૨) રૂ ૧૨૦) માગશારવદ ૮ શુકરે. મા. ૧૦) ૩
૩૨૨૫) રૂ ૪૫૦) ફાગણ વદ ૭ ભોમે. મા. ૭) ૫	૨૯૬૦) રૂ ૪૦૦) ફાગણ સુદ ૧૫ ભોમે. મા ૭) ૧૨
૭૨) રૂ ૮૦ આશાડ વદ ૩ બુધે. મા. ૩) ૧૨	૨૯૭) રૂ ૯૦) આશાડ વદ ૬ શનેઉ. મા. ૩) ૯
૪૫૦) રૂ ૧૫૦૦ આસો વદ ૭ શુકરે. દી' ૯	
૧૧૮૫૭	૧૧૫૨૯

૧૧૮૫૭
૦————
૧૧૫૨૯   તારીજ ઉપર મુજબ.
૩૨૮

હુંડીના હિસાબ.

હુંડીનો ભાવ કહેવાની એવી રીત છે કે, ફલાણા દેશાવરનો ૯૮) નો ભાવ છે, તો તેનું સમજવું જે જે ઠેકાણે ભાવ કહ્યો ત્યાં રૂપિઆ ૯૮) ભરે તો કહેલા દેશાવર ઉપર ૧૦૦) ની હુંડી મળે. બે ટકા ઉપર ભાવ છે એમ બોલે તો સમજવું કે રૂ ૧૦૨) ભરેથી રૂ ૧૦૦) ની હુંડી મળે. હવે આ ઉપરથી સમજાયછે

કે ઉપર ભાવ હોય તો રૂપિઆ ભરી હુંડી કરવાને નુકસાન અને માંહે ભાવ હોય તો ફાયદો. જેટલા રૂપિઆની હુંડી કરાવીને તેના રૂપિઆ કેટલા ભરવા એ કાઢવું સહેલ છે. પણ ગમે તેટલા રૂપિઆ ભરીને તેની હુંડીનો આંકડો નકી કરવો હોય તો એ ગણવું લગાર કઠણ પડે છે. હુંડી ઉપરથી હુંડીઆમણ થાય, તે આપવા લેવા માટે નકી કરવું હોય તો સેંકડે જે ભાવ હોય તે પ્રમાણે ગણીને માંહે ભાવ હોય તો કાપી લેવા ને ઉપર ભાવ હોય તો બીજા આપવા, જેમ રૂ ૫૦૦) હુંડી કરાવવી અને ભાવ ૨) ટકાનો છે, તો રૂ ૫૦૦) ઉપર બીજા રૂ ૧૦) એટલે કુલ રૂ ૫૧૦) ભરવા પણ જો રૂ ૯૮) લેખે ભાવ હોય તો રૂ ૧૦) રૂ ૫૦૦) માંથી કાપીને બાકીના ભરવા.

હવે જો કદી રૂ ૫૦૦) ભરીને તેની હુંડી જે થાય તેટલી કરાવવી હોય તો ઉપરનો ભાવ એટલે ૨ ટકા લેખે હોય તે રૂ ૫૦૦) માંથી ૧૦) રૂપિઆ બાદ કરીને એ દશનો વટાવ બે લેખે વીસ દોકડા થાય તે મેળવવા. પછી તે સર્વાળામાંથી વળી એ વીસ દોકડાનો વટાવ ૪૦ દોકડા એટલે આશરે ાા દોકડો બાદ કરવો, બાકી રૂ ૪૯૦) ૧૯ાા દોકડા રહ્યા એટલી હુંડી થશે. એ રીતે ભરવાના રૂપિઆમાં વટાવ, વટાવનો વટાવ, તેનો વટાવ ને પાછો તેનો વટાવ જે જે થતો જાય તે વારાફરતી ઘટાડતાં તથા વધારતાં જવું, એટલે પહેલીવાર બાદ કરવો, બીજીવાર મેળવવો, ત્રીજીવાર બાદ કરવો, એ રીતે ફસર ન પડે ત્યાંલગણ કરતાં જવું. અથવા મેળવવાની રકમો ડાબી બાજુએ જૂદી લખી તેના સર્વાળામાંથી બાદ કરવાની રકમો જમણે હાથ જૂદી લખી તેમનો સર્વાળો બાદ કરવો. જેને આવા હિસાબનો ઘણો મહાવરો છે, એવા નાણાવટી તો ઉપરની રીત પ્રમાણે નથી કરતા, તેઓ એક આંકડો આશરે ધારીને તેના ઉપર તેનો વટાવ ચઢાવતાં તે એકંદર આંકડો જો અસલનાથી

ઓછો હોય તો વળી ધારેલા ઉપર કાંઈક વધારેછે, ને તેનો વટાવ પાછો વધારેછે. એમ કરતાં કરતાં અસલનો આંકડો આવી રહે ત્યાં સુધી કરેછે. પણ ઘણો મહાવરો તેથી તે એવો આંકડો પહેલેથીજ ધારેછે કે, થોડી મહેનતે તે નકી આંકડો માલૂમ પડેછે. જો માંહે ભાવ, જેમ ૯૮) હોય તો વટાવ, વટાવના વટાવ, તેનો વટાવ, ને પાછો તેનો વટાવ એ પ્રમાણે ચઢાવતાં જવું; એટલે હુંડીનો આંકડો નકી થશે. જેમ રૂ ૫૦૦) માથેનો માંહે વટાવ ૨) ટકા લેખે રૂ ૧૦) વધારો તેમાં વળી ૧૦) નો વટાવ રૂ ૨૦) વધારો, તેમાં વળી રૂ ૨૦) નો વટાવ રૂ ૪૦) દોકડા એટલે આશરે અર્ધો દોકડો વધારો, એ રીતિ કરતાં રૂ ૫૧૦) ૨૦॥ દોકડાની હુંડી થશે.

દાખલા.

૧. રૂ ૪૭૩૭) તથા રૂ ૬૩૨૮) એવી બે રકમો જેટલી જૂદી જૂદી હુંડીઓ કરાવવી છે, તો તેના કેટલા રૂપિઆ ભરવા? ભાવ ત્રણ ટકા લેખે, એટલે રૂપિઆ ૧૦૩) ના રૂ ૧૦૦) ની હુંડી થાય.

રૂ ૪૭૩૭	૬૩૨૮
૧૪૨) ૧૧	૧૮૯॥ ૯
રૂ ૪૮૭૯) ૧૧ જવાબ.	૬૫૧૭॥ ૯ જવાબ.

૨. ઉપર પ્રમાણેજ પણ ભાવ રૂ ૯૭) લેખે છે, તો નાણાવટીને ત્યાં કેટલા રૂપિઆ ભરવા?

રૂ ૪૭૩૭	૬૩૨૮
૩	૩
૧૪૨) ૧૧	૧૮૯॥ ૯
રૂ ૪૫૯૪॥) ૧૪	૬૧૩૮) ૧૬

૩. નાણાવટીને ત્યાં રૂ ૪૭૩૭) તથા ૬૩૨૮) ભરીને એ બે રકમોની જૂદી જૂદી હુંડીઓ કરાવવાની છે, તો તે કેટલાની થશે? ભાવ ટકા ૩ લેખે.

સવોળાની. બાદ કરવાનો વટાવ.		બાદ કરવાનો વટાવ.	
૪૭૩૭	૧૪૨) ૧૧	૬૩૨૮	૧૮૯॥ ૯
૪॥૧	૦) ૧૨॥	પા ૧૯॥	૦)૧૭
૦)·॥	૧૪૨) ૨૩॥	૦) ૦॥	
૪૭૪૧॥૧॥		૬૩૩૩॥ ૨૦	૧૯૦)૧
૦		૧૯૦) ૧	
૧૪૨)૨૩॥		૬૧૪૩॥ ૧૯ જવાબ.	
૪૫૯૯)૩ જવાબ.			

૯. ઉપર મુજબ પણ ભાવ રૂ ૯૭) લેખે છે.

રૂ ૪૭૩૭	૬૩૨૮
૧૪૨)૧૧	૧૮૯॥૯
૪॥ ૧	પા૧૯॥
૦) ૧૨॥	૦) ૧૭
૦॥	૦) ૦॥
જવાબ. ૪૮૮૩॥ ૦॥	૬૫૨૩॥ ૨૧ જવાબ.

ત્રિરાશિની રીત પ્રમાણે ઊપલા આંકડાના ઉપર ૪ શૂન્ય ચ- ઢાવીને તેને જે ભાવ હોય તેથી ભાગતાં જે ભાગાકાર આવશે તેટલા દોકડા જાણવા. આ રીત પ્રમાણે, ઊપલા બે દાખલા નીચે ગણ્યા છે.

દાખલો ત્રીજો.

૧૦૩	ભાજકાંક.	૧૦૩
૪૫૯૯,૦૩		૬૧૪૩,૬૮॥
૪૭૩૭૦૦,૦૦	ભાગાકાર.	૬૩૨૮૦૦,૦૦
૬૧૭....		૧૪૮....
૧૦૨૦ ..	ભાજ્યાંક.	૪૫૦....
૯૩૦ ..		૩૮૦...
૩૦૦..		૭૧૦...
		૯૨૦...
		૯૬....
		૧૮॥

દાખલો ચોથો.

૯૭	ભાજકાંક.	૯૭
૪૮૮૩,૫૦॥		૬૫૨૩,૭૧
૪૭૩૭૦૦૦૦	ભાગાકાર.	૬૩૨૮૦૦૦૦
૮૫૭....		૫૦૮....
૮૧૦..	ભાજ્યાંક.	૨૩૦..
૩૪૦..		૩૬૦..
૪૯૦..		૬૯૦..
૫૦..		૧૧૦.
૧॥		૧૩

વટાવ ગણવાની રીત પણ હુંડીના હિસાબ પ્રમાણે છે, માટે જુદી લખી નથી.

મોતીના હિસાબની રીત.

તોલનું કોષ્ટક.

૧૬ આનાની ૧ રતી.
૨૪ રતીની ૧ ટાંક.

હિસાબ ગણવામાં આવેછે તે જાતનું કોષ્ટક.

૧૬ બદામનો ૧ દોકડો.
૧૦૦ દોકડાનો ૧ ચવ–ટકો.
૧૩॥ ટકાની ૧ રતી.
૧૪ રતીની ૧ ટાંક.

એક મોતીના દાણા તોલમાં જેટલી રતી આવે, તેટલી રતીને ૧૩॥ ટકાએ ગુણીને ટકા કરતાં જે આવે તેને ચોવીસે ભાગ્યાથી આવેલા ભાગાકારને એક રતીના ચવ જાણવા. પછી તેને જેટલી રતી તોલ હોય તેટલે ગુણતાં જે આવે, તે એક દાણાના ચવ થયા. અગર એક કરતાં વધારે દાણા આગળ તોલ્યા હોય તો તે દાણાની સંખ્યાએ ભાગતાં જે આવશે, તેટલા ચવ એ બધા દાણાના થશે. પછી જો એક દાણાનું કરવું હોય તો

વળી તેટલે દાણે તેનો ભાગ લેવો, એટલે તેટલા જવ એક દાણા-
ના થશે.

દાખલા.

૧. એક મોતીનો દાણો તોલમાં ૮ રતી છે, તો તેના જવ કેટલા થશે?

૪
૧૩॥
૨૪) ૫૫
૨।૧
૧૦૦
૨૪) ૧૦૦
૪-૪
૧૬
૨૪) ૬૪
૨॥।

જવ. દો. બ.
૨। ૪ ૨॥ એક રતીને માથે.
૪
૯-૧૬॥-૩ જવાબ.
નવ જવ, સાડાસોળ દોકડા અને ત્રણ બદામ.

૨. પાંચ દાણા તોલમાં ૭॥ રતી છે તો તેના કેટલા જવ થશે?

૭॥
૧૩॥
૯૧
૬॥
૫॥૧૨॥
૨૪) ૧૦૩૧૨॥
૪।-૧-૧૨॥
૧૦૦
૨૪) ૧૧૨॥
૪॥-૪॥
૧૬
૨૪) ૭૨
૩-૦

જવ. દો. બ.
૪। ૪॥ ૩
૭॥
૨૯॥।
૨ ૧૨॥
૦। ૮॥।
૧। ૨॥
૫) ૩૨) ૨૨॥૨॥
૬। ૧૯॥ ॥ જવાબ.
સવાછ જવ, સાડી ઓગણીસ દોકડા અને અર્ધી બદામ.

મુસારો એટલે પગારના હિસાબ.

જેટલા રૂપિઆનો મહિનો હોય તેવડે જેટલા દિવસનું કરવું હોય તેને ગુણીને તે ગુણાકાર ઉપર એક શૂન્ય ચઢાવીને તેને ત્રણે ભાગવા; ભાગાકાર આવશે તેટલા દોકડા જવાબ. અથવા ઊપલા ગુણાકાર જેટલા સેંકડાને સાડાસાતના પા પ્રમાણે ગણતાં જે સર આવે તેટલા દોકડા જવાબ. આ રીત પ્રમાણે ૭॥ દિવસ સુધીનું હોય તો. વધારેનું કરવું હોય તો ૦ મહિનાનું જુદું ગણીને ઊપલા દિવસનું ગણીને તેમાં વધારવું. એજ પ્રમાણે ૦ાકે ૦॥ મહિનાનું પણ કરવું. મહિનામાં થોડા દિવસ બાકી હોય તો તેટલા દિવસનું કરીને મહિનાના પગારમાંથી બાદ કીધાથી સહેલું પડશે. બીજી રીત એમ છે કે, મુસારાના રૂપિઆ તથા દિવસનો ગુણાકાર કરી તેનું અર્ધ લેવું તેમાં તેનોજ પંદરમો ભાગ મેળવ્યાથી જે આવશે તેટલા જાણવા.

દાખલો.—એક સિપાઈનો ૧૩ રૂપિઆનો મહિનો છે તો એને ૯ દિવસનું શું આપવું?=જવાબ રૂ ૩॥ ૧૫ દોકડા.

કાઠ એટલે લાકડાં માપવાના હિસાબની રીત.

કોષ્ટક.

૨૦ વીશાવાસીનો	૧ વસો.
૨૦ વસાનો	૧ ગજ.

૧. પાટીઆં અથવા ચોખંડાં લાકડાં માપવાની રીત. જાડાઈના તસુને પહોળાઈના તસુનો ગુણાકાર કરીને તેને વીસે ભાગતાં જે આવે તેને લંબાઈના ગજે ગુણવા એટલે તે પાટીઆંના પાકા ગજ થશે.

૨. ગોળ લાકડાં ભરવાની રીત. ગોળ ભરતાં જેટલા તસુ આવે તેને બેવડીએ એટલી દોરી ગણાયછે. અને તે દોરી-

ના અર્ધને તેજ અર્ધ ગુણવાથી જે આવશે તે વીશવાસી જાણવી. તેના વસા કરવા પછી તેને લંબાઇના ગજે ગુણતાં જે આવશે તે વસા થશે તેને વીસે ભાગ્યાથી ગજ થશે.

દાખલા.

૧. પાટીઉં ત્રણ ગજ લાંબું, ૧૭ તસુ પહોળું અને ૨ તસુ જાડું છે, તો તેના કેટલા ગજ થશે?

```
     ૧૭ તસુ.            ૧॥ ૪
      ૨                   ૩
    ------             ------
૨૦) ૩૪                 ૪॥
    ------
     ૧॥ ૪              ૦॥ ૨
                       ------
                       ૫) ૨ જવાબ પાંચ
                       ગજ ને બે તસુ.
```

૨. એક ગોળ લાકડું ૧૦ ગજ લાંબું ને દોરી ૧૬ તસુની છે તો કેટલા ગજ થશે?

```
     ૮ સોળનું અર્ધ.      ૧૦ વી૦
     ૮                   ૩— ૪
    ------
૨૦) ૬૪ વીસવાસી.          ૧૦
    ------             ------
     ૩—૪             ૨૦) ૩૨
                       ------
                       ૧॥ ૨ જવાબ દોઢ ગજ બે વસા.
```

કાચા પાકા તોલના હિસાબ.

૧. કાચા ઉપરથી પાકું તોલ કરવું હોય તો મણને ચાળીસે ગુણીને શેર કરવા, ને પછી તેને પાકા મણના જેટલા શેર કહ્યા હોય તેણે ભાગવા એટલે જે આવશે તે પાકા મણ થશે. તેને કહેલી કીમતે ગુણ્યાથી તેનું મૂલ્ય નીકળશે. અથવા પાકા મણ કોરીના હિસાબની રીત મુજબ ધારીને કરવા.

૨. પાકા ઉપરથી કાચું તોલ કરવું હોય તો પાકા મણના જે-

ટલા શેર કહ્યા હોય તેને પાકા મણને ગુણવા, ને તેને ચાળીસે ભાગવા, એટલે કાચા મણ થશે; અથવા એક પાકા મણના જેટલા શેર ૪૦) કરતાં વધારે હોય તેટલા વડે સર્વે પાકા મણને ગુણી તેના મણ કરીને પાકા મણના મેળવવા, સર્વાળો કાચા મણ થશે.

દાખલા.

૧. ગોળનાં માટલાં નંગ ૧૧૦, તેનું તોલ માટી સાથે ૨૪૦ મણ તો માટીને વાસ્તે ૪૮ શેરનો મણ ગણતાં તેના નકી મણ કરી પ્રત રૂપિઆ ૧॥= લેખે કેટલા રૂપિઆ થશે?

મણ.	પાકા મણ.
૨૪૦	૨૦૦
૪૦	૧॥=
૪૮) ૯૬૦૦	૩૦૦
૨૦૦ પાકા મણ.	૨૫
	૩૨૫ રૂપિઆ જવાબ.

૨. ગોળ મણ ૧૩૫ કાચો તેના પાકા મણ ૪૫ શેરના મણ લેખે, કેટલા થશે તથા પ્રત રૂ ૨॥= લેખે કેટલા રૂપિઆ થશે?

૧૩૫ અથવા ૯) ૧૩૫	પાકામણ.
૪૦ ૧૫	૧૨૦
૪૫) ૫૪૦૦) ૧૨૦ પાકામણ.	૨॥=
૪૫ ૧૨૦ મણ.	૨૪૦
૯૦	૩૦
૯૦	૨૨॥
૦૦	૨૯૨॥ રૂપિઆ.

તોલના પાકા મણ મોઢે કરવાની થોડીએક કૂંચીઓ.

૧. એતાળું તોલ કર્યું હોય તો કાચા તોલમાંથી એકવીસમો ભાગ બાદ કરેથી જે રહેશે તે પાકું થશે.

૨. ચુવાળું હોય તો, અગીઆરમો ભાગ બાદ કરવો.

૩. પીસતાળું હોય તો, નવમો ભાગ બાદ કરવો.

૪. અડતાળું હોય તો, છઠ્ઠો ભાગ બાદ કરવો.

તોલ બારદાનના હિસાબ.

૧. દર મણ ઊપર અથવા ગાંસડી, કોથળી વગેરે ઉપર જે બારદાન કહ્યું હોય તેનો મણ વગેરે સાથે ગુણાકાર કરતાં જે આવે તેને ઉઘડ તોલમાંથી બાદ કરવું, એટલે નકી કાચું તોલ થશે, અને પછી તેને પાકું કરવું હોય તો કાચા પાકા તોલની રીત પ્રમાણે કરી કીમત કાઢવી.

દાખલા.

૧. સાકર મણ ૩૫ બારદાન સુધાંત છે, તેમાં દરમણે બારદાન ત્રણ શેર તોલ બેતાળું પ્રત મણ ૧ ના રૂ ૬॥। લેખે શી કીમત?

મણ.
૩૫ ઉઘડ તોલ.
૩
૪૦)૧૦૫
૨।૫ બારદાન.
૩૫ ઊઘડ તોલ.
૨।૫
૨૧) ૩૨।૫ નકી કાચા.
૧।૧॥=॥ મણ.

પાકા મણ. શેર. અધોળ.
૩૦॥। ૩।-
૬॥।- દર મણની કીમત.
૧૮૦ { ત્રીસ મણના
૨૨॥ { રૂપિઆ.
૧॥। ૧૨॥
૪॥
૦॥ ૧૦॥। રૂપૌણામણનાં.
૦॥ ૬।૨॥ સવાત્રણ શેર ને અધોળના.
રૂ. ૨૧૦) ૪॥।૧॥ જવાબ.

વીઘાં દોરીના હિસાબ.

હાંસોટના મહેતાજીની તરફથી આવેલી ચોપડીમાંથી.

કોષ્ટક.

૨૦ ખૂંટની	૧ પડતળ.
૨૦ પડતળની	૧ પડત.
૨૦ પડતની	૧ વીશાવાસી.
૨૦ વીશાવાસીનો	૧ વસો.
૨૦ વસાનું	૧ વીઘું.

૫ હાથનો ૧ વસો અથવા કાઠી.
૨૦ વસાની ૧ દોરી.

એક દોરી લાંબું તથા એક દોરી પહોળું એવા ચોરસ ચોરસ એતર જેટલી ભૂંઇને વીઘું કહેછે.

ઉપરના કોષ્ટક ઉપરથી માલૂમ પડેછે કે, એક દોરી એટલે ૨૦ કાઠી અથવા ૧૦૦ હાથ જગા લાંબી તથા તેટલીજ પહોળી એવી ચોરસ ચોરસ હોય તો તેને એક વીઘું કહેછે. એક વીઘાંના વીસમા ભાગને વસો કહેછે. તેના વીસમા ભાગને વીસવાસી એ રીતે વીસમા વીસમા ભાગ લેતે લેતે પડત, પડતલ, ખૂંટ, એવાં નામ પાડેલાં છે.

વળી જમીન માપવી તેમાં પણ એજ શબ્દ વાપર્યા છે, જેમ એક દોરીના વીસમા ભાગને વસો કહેછે. વસાના વીસમા ભાગને વીસવાશી કહેછે, એ રીતે ખૂંટ સુધી જાણવું. વીઘાંનો વીસમો ભાગ જે વસો તે દોરીનો વીસમો ભાગ જે વસો એ બંને વસા એક જાતના છે, એવું વાંચનારે સમજવું નહિ.

૧. વસાને વસાએ ગુણીએ તો વીશવાસી આવે.
૨. વસાને વીશાવાસીએ ગુણીએ તો પડત આવે.
૩. વસાને પડતે ગુણીએ તો પડતલ આવે.
૪. વસાને પડતલે ગુણીએ તો ખૂંટ આવે.
૫. વીશાવાસીને વીશાવાસીએ ગુણીએ તો પડતલ આવે.
૬. વીશાવાસીને પડતે ગુણીએ તો ખૂંટ આવે.
૭. વીશાવાસીને પડતલે ગુણીએ તો ખૂંટનો વીસમો ભાગ આવે.

૮. પડતને પડતે ગુણીએ તો ઉપર પ્રમાણે આવે.
૯. દોરીને દોરીએ ગુણીએ તો વીઘાં આવે.
૧૦. દોરીને વસાએ ગુણીએ તો વસા આવે.
૧૧. દોરીને વીશવાસોએ ગુણીએ તો વીશવાસી આવે.

આ રીતિએ ખેતર ભરવાનાં કામમાં આવેછે. તે એવી રીતે કે ખેતરની આડ તથા ઊભ ભરીને તેઓનો ગુણાકાર કરવો એટલે વીઘાં આવશે. જુદી જુદી જાતનો ગુણાકાર કરેથી શું આવશે તે ઉપર લખેલુંજ છે.

દાખલો ૧.

એક ખેતરની સવા પંચાવન વસા ને અઢી વીશવાસીની ઊભ અને સાડીખેતાળીસ વસા ને પોણીચાર વીશવાસીની આડ છે તો તેનાં કેટલાં વીઘાં થસે?

પહેલી રીત	બીજી રીતે બે બાજુની દોરી કરેથી.				
૫૫।૨॥	૨॥	०।	૨॥		
૮૩॥૩॥	૨	૩॥	૩॥		
૧૬૫	૫॥				
૨૨०	०।	૨॥			
૨૭॥	૭)	૨॥	૩	૨॥	
૧०॥	०)	०॥	૨॥	०॥	૩॥
૧०। ૧।	०)	०)	૩	०। ૪।	૨॥
૫। ૨॥ વીઘાં. ૬		०॥	૪)	૩॥ ૩)	૨॥
०। ०) ૩) ૨॥					
વસા ૨૮૨૯) ૩॥ ૩૨॥	૭ વીઘાં ०॥ વસા ૪ વીશવાસી.				

વી. જ. કા. વ. ૫. ખું. ૩॥ પડત ૩ પડતલ ૨॥ ખૂંટ જવાબ. ૬). ०॥. ૪). ૩॥ ૩). ૨॥.

ત્રીજી રીત એક બાજુની દોરી કરીને બીજી બાજુ એમની એમ રાખ્યાથી

	૫૫।	૨॥			
	૨)	૩॥	૩॥।		
	૧૧૦॥।				
	૫				
	૪॥	૨॥			
	૦)	૧।	૧।		
	૦॥	૦।	૧।		
	૦)	૦)	૧।	૩)	૨॥
વસા	૨૦॥।	૪)	૩॥।	૩)	૨॥
વીઘાં	૬)	૦॥।૪)	૩॥।	૩)	૨॥

૨ દાખલો. એક ખેતરની ૧૩૭॥। વસા અથવા લાકડીની ઊભ અને ૮૮ ની આડ છે, તો તેનાં કેટલાં વીઘાં થશે?

જવાબ. ૩૦ વીઘાં.

ધઉં ઓરવાના હિસાબ.

કોઈ ખેતરની જેટલા વસાની ઊભ આવે તેણે વતી ૪૦૦ ને ભાગ લેવો. એટલે તેટલા વસાની આડ આવે. પછી દર વસાના જેટલા ચાસ હોય તેટલા એ આડાના વસાને ગુણવા. ગુણાકાર આવશે તે એક વીઘાંના ચાસ થયા પછી દરએક વલામણના ચાર ચાસ થાયછે. માટે તે કુલ ચાસને ચારે ભાગવા, ભાગાકાર આવશે તેટલા એક વીઘાના વલામણા થયા. માટે એક વીંઘે જેટલા ધઉં ઓરવા હોય તેને કુલ વલામણાએ ભાગવા. ભાગાકાર આવશે તે દરએક વલામણના ધઉં આવશે.

ઉપર મુજબ હિસાબ કરીને ધઉં ઓરવાથી ખેતરમાંનાં તમામ ચાસ બરાબર ઓરાયછે. અને વગર હિસાબે ઓરવાથી કોઈ ચાસમાં વત્તા અને કોઈ ચાસમાં ઓછા ઓરાયછે. તેથી જાડાં પાંતળાં ઊગીને પાકમાં નુકસાન થાયછે.

દાખલા.

૧. ૨૫ વસા ઊભનું એક ખેતર છે, ત્યારે દર વીઘે અધ-મણને હિસાબે દર વલામણે ઘઊં કેટલા આપવા? વસા એકના ચાસ ૮.

૨૫ વસાની ઊભ માટે ૧૬ વસે આડે વીઘું બેઠું માટે ૧૬ વસાના ચાસ ઊપર કહેલા આઠ ગુણતાં ૧૨૮ થાયછે તેઓના વલામણા ઉપર રીતમાં કહ્યા પ્રમાણે ૩૨ થાયછે. તેથી બત્રીસ વલામણે અધમણ ઘઉં ત્યારે એક વલામણે બત્રીસે વીસ શેરને ભાગતાં, દર વલામણે અછેરને નવટાંક આવેછે, એ જવાબ.

૨. ૪૦ વસા ઊભનું એક ખેતર છે, ત્યારે દર વીઘે પોણો મણ ઘઊંને હિસાબે દર વલામણે કેટલા ઘઉં આપવા; વસા એકના ચાસ ૬.

ચાળીસ વસાની ઊભ માટે ૧૦ વસે આડે વીઘું બેઠું, માટે દશ વસાના ચાસ ૬૦ તેના વલામણા ૧૫ માટે દર વલામણે બે શેર ઘઉં આપવા જોઈએ એ જવાબ.

પાછલી કૂંચીઓનો વિચાર.

૧. રૂપિઆના જેમ ૧૦૦ દોકડા તેમ આનાની ૧૦૦ બદામ, અને રૂપિઆની બદામો જેમ ૧૬૦૦ તેમ આનાની વીશાવાસી ૧૬૦૦ માટે રૂપિઆને ભાવે જેટલા દોકડા થાય તેટલી બદામો આનાને ભાવે થાય. અને રૂપિઆને ભાવે જેટલી બદામો તેટલા આનાને ભાવે વીશાવાસી થાય.

૨. રૂપિઆનું જેટલા મણ હોય તેટલા શેર અઢી દોકડાના થાય.

૩. જેટલા રૂપિઆનું જેટલા મણ હોય તેટલા મણથી અઢીગણા શેરના રૂપિઆ જેટલા અના જાણવા.

૪. દોકડાનું જેટલા શેર હોય તેના સવાયાના સવાયા બરાબર એક ફદીઆના શેર થાય (રૂ ૧) ના ૬૪ ફદીઆં.

૫. કેટલીએક કૂચીઓ બબે ત્રણ ત્રણ એક કૂચીમાં આણી હોય તો સમાત પણ શીખનારને કદી ગૂંચવણ પડે માટે જૂદી જૂદી લખીછે જેમ.

જેટલે રૂપિએ મણ તેથી અઢીગણે દોકડે શેર.

જેટલે આને મણ તેથી અઢીગણી બદામે શેર.

આ બે કૂચીઓની એક કૂચી લખી હોય તો થઈ શકે, જેમ જેટલે રૂપિએ કે આને મણ તેટલે અઢીગણે દોકડે કે બદામે શેર વળી જેમ.

જેટલે રૂપિએ ખાંડી તેથી બમણી બદામે શેર.

જેટલે આને ખાંડી તેથી બમણી વીશવાસીએ શેર.

એ ઉપલી બે રીતિઓની એક રીત નીચે મુજબ થઈ શકે.

જેટલે રૂપિએ કે આને ખાંડી તેથી બમણી બદામે કે વીશવાસીએ શેર.

વળી જેટલે રૂપિએ કોથળો, હારો, માણી, કળશી, ખાંડી, મોટો હારો, ભાર, ગાલ્લી, બેડીઉં હોય તેથી અઢીગણા દોકડાનું કોથળા વગેરેના પોતપોતાના મણના આંકડા જેટલા શેર થાય, અથવા એટલા શેરના અઢીગણા શેરની કીમત રૂપિઆના આના જેટલી કીમત થાય.

કેટલીએક રીતિઓ ન લખી હોત તો ચાલત, પણ કેટલાએક શીખાઉને અડચણ પડે, માટે લખી છે જેમ.

બેડીઆની સર્વે રીતો કળશી ઉપરથી સિદ્ધ થાયછે. બેડીઆને ઠેકાણે કળશી સમજી ગણતાં જે આવે, તેઉપરથી તોલ બમણું અને કીમત અર્ધી જાણવી જેમ.

જેટલે રૂપિએ કળશી તેટલે આને મણ.

જેટલે રૂપિએ બેડીઉં તેથી અર્ધે આને મણ.

જેટલે રૂપિએ કળશી તેથી સવાગણે દોકડે આઠ શેર.

જેટલે રૂપિએ બેડીઉં તેથી સવાગણે દોકડે સોળ શેર.

એજ પ્રમાણે માણી ઉપરથી ભારનું તથા ગદીઆણા ઉપરથી તોલાનું સમજવું. એ ધોરણ ઉપરથી જો શીખનાર જૂદા જૂદા તોલનો સંબંધ યાદ રાખે, તો થોડી રીતિ શીખેથી તેનો ઉપયોગ સર્વે ઠેકાણે કરે. જેમ કોથળાની ખાંડી ચારગણી, કળશીની ખાંડી સવાગણી, ભાર દોઢો, અને બેડીઉં બમણું એ વગેરે જાણવું. અને કોથળા વગેરેના હિસાબમાં ઘણી કુંચીઓ લખીછે, તે નીચે મુજબ ટૂંકામાં આણી શકાય.

જેટલે રૂપિએ કોથળો તેટલે દોકડે બે શેર. તેટલે અર્ધે દોકડે શેર, તેટલે વીસગણે દોકડે મણ. તેટલે આને ૧૨॥ શેર, તેટલે ફદીએ ત્રણ શેર ને નવટાંક.

જેટલે રૂપિએ બેડીઉં તેથી અર્ધે આને મણ, તેથી સવા ગણે દોકડે સોળ શેર, તેટલે ફદીએ અધમણ, તેથી સવાગણી બદામે શેર, તેથી સવાગણી વીશાવાસીએ અધોળ.

આનાને હિસાબે જે આવે તેને ચારે ભાગતાં ફદીઆને હિસાબે આવે, એ વાત જો પાકી યાદ રહે તો ફદીઆવાળી રીતની કાંઇ જરૂર નથી.

આગળ કુંચી લખીછે, પણ કેટલેએક ઠેકાણે તો પાંતી વગેરેની મદદથી અને તેથી પણ સહજમાં હિસાબ થાયછે. જેમ ગાસ્લીનું કહ્યું હોય ને સાડાસાત મણનું કરવું હોય તો કીમતનો ચોથો ભાગ લેવો. પોણાચાર મણનું કરવું હોય તો આઠમો ભાગ લેવો. મણનો ભાવ કહ્યો હોય ને જો ૨૫ શેરનું કરવું હોય તો કીમતના અર્ધા કરીને તેના સવાયા કરવા. કદી ૧૫ શેરનું કરવું હોય તો પા કરીને તેના દોઢા કરવા. એ રીત બીજું પણ જાણવું.

કસર કાપી નાંખવાની રીત ઘણીજ કામમાં આવેછે, જેમ મણનો ભાવ કહ્યો હોય ને ૩૯ શેરનું કરવું હોય તો શેરનું કરીને તેને ૩૯ વડે ગુણવા કરતાં મણની કીમતમાંથી શેરનું બાદ કરીએ તો સહજમાં આવે.

ફક્ત મોઢે પલકવારમાં ગણી શકાય એવા પરચૂરણ હિસાબ.

૧. સવા રૂપિએ ને એક આને સવા શેર ને અધોળ એળચી ત્યારે એક આનાની કેટલી ? એમાં રૂપિઆનાં અને શેરના આના સરખા છે. તેથી રૂપિઆનું શેર પડ્યું, તે ઉપરથી જવાબ ૧ અધોળ.

૨. પોણુતેર રૂપિઆ ને દોઢ આનાનું પોણુતેર શેર ને દોઢ અધોળ ત્યારે પાસેરની શી કીમત ? જવાબ. ૦। રૂપિએ.

૩. સવાત્રણ રૂપિઆ ને એક આનાનું સવાત્રણ શેર ને નવટાંક ત્યારે રૂપિઆનું કેટલું ? આ હિસાબમાં ઉપર મુજબ મુકાબલો કરતાં એક અધોળ વધારે છે ; તેને સવાત્રણ રૂપિઆ ને એક આને ભાગ્યાથી. શેર. રૂપિઆ ભાર.
જવાબ. ૧ ०॥।

૪. છ પૈસાના સવાત્રણ શેર ને નવટાંક ભીંડા ત્યારે દશ પૈસાના કેટલા ? આમાં છના બેવાર પોણા કરતાં સવાત્રણ ને બે આના આવેછે. તો તેજ પ્રમાણે દશાનું કર્યાથી. જવાબ. શેર પા=

૫. ત્રણ પૈસાના સવાબશેર કંટોળાં તો સાત પૈસાનાં કેટલાં ? આમાં ત્રણના પોણા કરતાં જેમ સવા બશેર આવેછે તેમ સાતનાં પોણા કરતાં. જવાબ. પા શેર.

૬. રતી સવા પૈસેને સવા દમડીએ સવાશેર ને સવા નવટાંક તો.

દમડીનું	=	નવટાંક.
નાસરીનું	०।	શેર.
સવાયાનું	०॥	શેર.
મોટા સવાયાનું	०॥।	શેર.
પૈસાનું	૧	શેર.
મોટા પૈસાનું	૧॥	શેર.
સવાકાનુ	૧।	શેર.

૭. રૂપિઆનું સાડાપાંચ શેર ને નવટાંક ઘી મળેછે, ત્યારે સવાઅગીઆર મણના કેટલા રૂપિઆ ? જવાબ. ૮૦ રૂપિઆ.

૮. છ પૈસાની સવાઅગીઆર શેર કેરી તો પાંચ પૈસાની કેટલી? જવાબ. ૯|= શેર.

૯. પોણી પાઇનાં સવાપાંચ શેર રીંગણાં તો એક પાઇનાં કેટલાં? જવાબ. ૭ શેર.

૧૦. પોણે પૈસે શેર તો નવ શેરના કેટલા પૈસા?

જવાબ. ૬||| પૈસા.

૧૧. પોણે પૈસે શેર બાજરી તો ૯ પૈસાની કેટલી?

જવાબ. ૧૨ શેર.

૧૨. અઢી પૈસાની ૩||| શેર જાર તો અર્ધા પૈસાની કેટલી?

જવાબ. ૦||| શેર.

૧૩. પાપડીના લીલવા ત્રણ ફદીએ શેર હોય તો મણ કેમ પડયા? જવાબ રૂ ૧|||=

૧૪. ફદીઆના ૬ પૂળા ઘાસ મળેછે, તો કેમ હજાર પડે?

જવાબ. રૂ ર||-||ર પાઇ.

૧૫. દોઢ આને શેર રૂ હોય તો મણ તથા ખાંડી કેમ પડચું?

જવાબ. રૂ ૩||| તથા રૂ ૭૫.

૧૬. એક સીધામાં શેર લોટ, અચ્છેર ચોખા, પા શેર દાળ અને નવટાંક ઘી હોય તો દશ સીધામાં કુલ ભાર કેટલો થશે?

જવાબ ૧૮||| શેર.

૧૭. રૂપિઆનું ઘી શેર ૪||= તો ફદીઆનું કેટલું? આમાં શેરના અર્ધના સવાયા કરતાં રૂપિઆ ભાર આવશે.

જવાબ. ર||| રૂપિઆ ભાર.

૧૮. પોણેસાત રૂપિએ ને અઢીઆને મણ સાકર હોય તો શેરનું શું થશે? દો૦ ૫૦

જવાબ. ૧૩-૦| એટલે આશરે =||| આના.

૧૯. પોણેતણ રૂપિએ મણ તેલ તો અઢી શેરનું શું બેસે?

જવાબ. =||| આના.

૨૦. ગોળનો ભાવ મણે સવાબે રૂપિઆ ને બે આનાનો છે, તો રૂપિઆનો કેટલા શેર? શેર. રૂપિઆ ભાર.

જવાબ. ૧૬||| ૩||

૨૧. રૂપિઆનું પોણાછશેર ને દોઢ નવટાંક તો બાર રૂપિઆનું કેટલું ? આમાં રૂપિઆનું છ શેર લેખે ગણીને બાર રૂપિઆનું બોંતેર શેર થાય, તેમાંથી બાર અધોળાનું ૦॥ શેર બાદ કરેથી આવેછે. જવાબ. ૭૧। શેર.

૨૨. પોણાપચીસ પૈસાનું સવાત્રીસ શેર તો સવાવીસ પૈસાનું કેટલું ? આઠેકાણે પહેલા આંકડાનો ને છેલાનો, સાડે ચારે સંક્ષેપ ઊડયો. એટલે પાંતી કરી નાંખી, પછી પહેલાનો ને બીજા આંકડાનો સાડાપાંચે વળી સંક્ષેપ કીધો એટલે પહેલો આંકડો છેક જતો રહેશે. ને બીજા અને ત્રીજામાંના બાકી રહેલાનો પરસ્પર ગુણાકાર કરતાં જવાબ ૨૪॥ પહેલો આંકડો આવી રહેશે.

૨૩. સવાઆઠ પૈસાની પચાવન કેરી તો સવાબે પૈસાની કેટલી ? આમાં બંને આંકડાને અગીઆરે સંક્ષેપ કરતાં ૦॥। પૈસાની ૫ આવશે, એ બંનેને ત્રમણા કરતાં જવાબ ૧૫ કેરી આવશે.

૨૪. સિત્તેર રૂપિઆ આઠ દિવસ રહ્યા, પોણા ટકાની તરીબ લેખે વ્યાજ કેટલું? પોણા ટકાનું વ્યાજ કહેવું હોય તો, દહાડાનો ને રૂપિઆનો ગુણાકાર કરવો. ને એક જમણી બાજુએ આંકડો કાઢી નાંખવો બાકી જે રહે તે પા દોકડા સમજવા.

જવાબ. ૧૪ દોકડા.

૨૫. સાડેપાંચ રૂપિએ ને બે આને કુંડી સાકટી એટલે વળીઓ મળેછે, તો ૭ નંગનું શું બેસશે? રૂ૦ દો૦ બ૦

જવાબ. ૧॥। ૧૧॥। ૨.

૨૬. પોણેત્રણ રૂપિએ ને એક આને સેંકડા પ્રમાણે વાંસનો ભાવ છે તો, ૩૭ નંગની શી કીમત પડશે? રૂ૦ દો૦ બ૦

જવાબ. ૧-૮-૧.

૨૭. રૂ ૧) નું ૭॥ શેર હોય તો ૭॥ રૂપિઆનું કેટલું? આવી જાતના હિસાબ મોઢે ગણવા હોય તો એક આંકડો અર્ધા વિનાનો અને બીજો તેમાં અર્ધો મેળવીને લેવો એટલે ૭ તથા

૮ એ બેના ગુણાકારમાં ૦ મેળવ્યાથી ૭ા અને ૭ાનો ગુણાકાર થઈ રહશે. કદી ૭ા અને ૭ાનો ગુણાકાર કરવો હોય તો સાત તથા સાડાસાતના ગુણાકારમાં એક આનો મેળવ્યો હોય તો પુછેલો ગુણાકાર આવી રહેશે. કદી ૭ાાા અને ૭ાાા ને ગુણાકાર કરયો હોય તો અને આઠના ગુણાકાર માંથી આઠનું અર્ધ બાદ કરી એક આનો મેળવેથી જવાબ આવશે.

બીજું—હરકોઈ આંકડો એક બે, કે ત્રણ પાણ સુદ્ધાંનો હોય ને તેને તેટલેજ ગુણવો હોય તો ઉપરના દાખલા ઉપર નજર રાખીને કરેથી આવશે.

૨૮. રૂ ૧૦૦) નું ત્રણસેં સવાતેત્રીસ મણ સવાત્રણ શેર ને સવાત્રણ રૂપિઆભાર હોય તો સાડત્રીસ મણના કેટલા રૂપિઆ થશે? આ હિસાબ પ્રમાણે જેટલા મણનું કરવું હોય તેના ત્રણગણા દશકા કીધા તો તેટલા દોકડા થઈ રહેશે. એ રીતે ૩૭ મણના રૂપિઆ ૧૧) ૧૦ જવાબ.

૨૯. રૂ ૭૩૭) છ દિવસ રહ્યા ત્યારે તેનો સર કેટલો થશે? હવે આ હિસાબમાં ૭૩૭) ને છવડે ગુણીને સાડાસાતના પાવે તેનો સર નકી કીધો હોય તો તે રીતે. જવાબ. ૧૪૭ાા.

પણ બીજી રીત એવી છે કે, રૂપિઆ તથા દિવસ એ બેમાંની હરેક રકમને ઝટ લઇને ત્રણ વડે મોઢે ભાગ જતો હોય તો તેમ કરીને બાકીની બીજી રકમને તે આવેલ ભાગાકારે ગુણયાથી જે ગુણાકાર આવે તેના જમણા છેડાનો એક આંકડો મુકી દેતાં બાકી રહે તે સર જાણવો. મુકી દીધેલા આંકડાને દશે ભાગતાં જે આવે તે તેમાં ઉમેરવું. અથવા પાંતીની રીત કરવું. જેમ ૫ દિવસનું કરવું હોય તો રૂપિઆની રકમને છવડે ભાગ્યાથી જે આવે તે સર જાણવો. ૬ દિવસનું કરવું હોય તો રૂપિઆની રકમને પાંચે ભાગતાં જે આવે તે સર જાણવો.

૮ દિવસનું કરવું હોય તો ૦ મહિના લેખે કરી તેમાં અર્ધો

દિવસનું વધારવું. ૧૬ દિવસનું હોય તો ા મહિના લેખે કરી તેમાં એક દિવસનું જે થાય તે વધારવું. ૧૪ દિવસનું કરવું હોય તો ા મહિના લેખે કરી તેમાંથી એક દિવસ પ્રમાણે આવે તે બાદ કરવું. અર્ધા મહિના ને ચાદ દિવસનું કરવું હોય તો આખા મહિનાનું કરી તેમાંથી એક દિવસનું બાદ કરવું. એ પ્રમાણે જ્યાં જેવા લાગ હોય તે પ્રમાણે કરવું. કૂંચીઓ લખે કાંઈ પાર આવે નહિ.

વિભાગ ૨ જો.

કાઠીઆવાડમાં ઉપયોગી રીતિઓ.

રાજકોટમાં કામની ધાતો.

ચલણી નાણાની ધાતો.

૨ બકીંઆનો	૧ ત્રાંબીઓ.
૨ ત્રાંબીઆનો	૧ દોકડો ચલણી.
૧॥ દોકડાનો	૧ ઢીંગલો.
૨ દોકડાનો	૧ આનો.
૪ આનાનું	૧ પાયલું.
૨ પાયલાંનો	૧ અર્ધો.
૨ અર્ધાની	૧ કોરી.
આશરે ૩ા કોરીનો	૧ રૂપિઓ.
આશરે ૧૮ કુદીઆંની	૧ કોરી.
આશરે ૧॥। દોકડાનું	૧ કુદીઉં.
આશરે ૧ા નવી કોરીની	૧ જુની કોરી.
આશરે ૭ નવી કોરીનું	૧ રાળ.
હિસાબ ગણવામાં ૧૦૦ દોકડાની	૧ કોરી.

તોલની વાત.

૪।।। દોકડા ભારનો	૧ નવટાંક.
૨ નવટાંકનું	૧ પાશેર.
૮ પાશેરનો	૧ શેર.
૨૫।। મુંબાઈગરા રૂપિઆભારનો	૧ શેર.
૪૦ શેરનો	૧ મણ.
૨૦ મણની	૧ ખાંડી.

માપની વાત.

૪ ગડીઆનું	૧ પવાલું.
૪ પવાલાંની	૧ પાલી.
૭ પાલીનું	૧ માપ.
૫ માપની	૧ સઈ.
૨ સઈનો	૧ મોટલો.
૨ મોટલાનું	૧ ચોસીઉં.
૨ ચોસીઆનો	૧ હારો.
૨ હારાની	૧ કળશી.
૧૦ કળશીનો	૧ મૂડા.

પરચૂરણ તોલ માપ.

દયણું આપવામાં ૪ પાલીનું ૧ માણું કહે છે.

જૂદી જૂદી જણસોના તોલના મણ નીચે મુજબ ગણાયછે.
લોઢું તથા ખાંડ, સાકર, વગેરે વસાણાના ૪૫ શેરનો મણ.

ગોળ, તથા રૂ, ૫૨) શેરના મણથી વેચાયછે.

મરચાં, કપાસીઆ, તમાકુ, કસુંબો ૬૦ શેરના મણથી વેચાયછે.

કંસારા ૩૦ દોકડા ભારનો શેર ગણેછે.

કપાસીઆમાં ૬ મણ ૬૦ શેરવાળાનો ભાર ગણાયછે.

ચૂનો એટલે છોરી કળસી ૬૪ માપની છે.

તેલને ૪।। શેરનું એક ચોથકું અને ૪ ચોથડાના ૧ ઘડો એવી રીતે ગણેછે.

જમીન માપવામાં જે દસ્તુર ચાલેછે તે,

સવારથી સાંજસુધી વવાય તેટલી જમીનનું માપ ૧ દંતાલ કહેછે.

પાંચ દંતાલની ૧ સાંતી.

ઘોડાના કરમ ૧૦૦ ઇસે એટલે લંબાઇમાં અને ૫ ઊપળે એટલે પહોળાઇમાં હોય તેટલી જમીનને ૧ વીઘો કહેછે.

૩૦ વીઘાંનું એક પરાજું.

ગાડામાં ઇમારતને માટે કાઠ ભરવો હોય તેના માપને ભાર કહેછે. તે લાગેછે કે, એક માણસ ઊંચકી શકે એટલું હશે. એક ભારને માટે જૂદાં જૂદાં લાકડાંની જૂદી ગણત્રી છે. તે નીચે મુજબ.

૫ ધોંસરી સાથીની.
૨ ધોંસરા ગાડાના.
૪ વળી.
૨ સાંતીડા એટલે હળ.
૨ ઊંટડા.
૮ ઇસ.
૧ કારીઊ.

પા ફૂટ એટલે ત્રણ ઈંચ.

૧	૨	૩

ઉપર જે લીટી દોરી છે, તે બરાબર પા ફૂટ અંગ્રેજી છે. તે ઉપરથી નીચેનો હિસાબ સમજવો.

દેશી વાણીઆનો ગજ	૨ ફૂટ અને ૧ ઇંચનો.
કડીઆ ગજ	૨ ફૂટનો.
સુતારનો ગજ	,, ,,
લાકડાંનો ગજ	૨ ફૂટ અને ૪।। ઇંચનો.
દરજીનો ગજ	૨ ફૂટ અને ૨।।। ઇંચનો.

રાજકોટમાં તા૦ ૧૭ મી જાન્યુઆરી સન ૧૮૫૬ ને રોજ અનાજ વગેરેનો નીચે મુજબ ભાવ હતો.

અનાજ.	તોલ.	ભાવ.
બાજરી	સઈ	૪॥ કોરી.
બાજરીનો લોટ	શેર	૪ પાઈ.
ઘઉં	સઈ	૬ કોરી.
ઘઉંનો લોટ	શેર	૫ પાઈ.
ચોખા	સઈ	૧૦ કોરી.
મગ	સઈ	૪॥ કોરી.
મગની દાળ છીતવાળી	શેર	૬ પાઈ.
ચણા	સઈ	૩॥ કોરી.
ચણાની દાળ	શેર	૧૦ પાઈ.
જાર	સઈ	૩ કોરી.
મઠ	સઈ	૪ કોરી.
તલ	સઈ	૮ કોરી.
અડદની ધોયલી દાળ	શેર	૧૨ પાઈ.
અડદ	સઈ	૫ કોરી.
તુઅરની દાળ	શેર	૧૭॥ પાઈ.
મગની ધોયલી દાળ	શેર	૯ પાઈ.
અડદની દાળ છીતવાળી	શેર	૯ પાઈ.
કળથી	શેર	૭ પાઈ.
જવ	સઈ	૪ કોરી.
તાંબું	શેર ૩૦ દોકડા ભારનો.	૨ કોરી.
પીતળ	શેર	૨ કોરી.
જસત	શેર	૦॥ કોરી.
કાંસું	શેર	૧॥। કોરી.
કલઈ	શેર	૧॥ કોરી.
સીસું	શેર	૦।-। કોરી.

જણસ.	તોલ.	ભાવ.
ગોળ	૫૨ શેરના મણની	૭ા કોરી.
ઘી	૪૦ ,,	૧૭ા કોરી.
ખાંડ	૪૫ ,,	૧૬ કોરી.
સાકર	૪૫ ,,	૨૪ કોરી.
સોપારી	૪૫ ,,	૧૦ કોરી.
સોપારી વાંકડી સેવરધની	૪૫ શેરના મણની	૨૦ કોરી
તેલનો ઘડો	૧૭ ,,	૩ કોરી.
મગફળી	૬૦ ,,	૫ કોરી.
કાજુ કળીઆ	૪૫ ,,	૧૨ કોરી.
દરાખ કાળી	૪૫ ,,	૭ કોરી.
ધોળી દરાખ	૪૫ ,,	૧૦ કોરી.
ખજુર	૪૫ ,,	૩ા કોરી.
ખારેક	૪૫ ,,	૭ કોરી.
નાળીએર	નંગ ૧૨૦	૧૨ કોરી.

રાજકોટની પાલીમાં બાજરો કે ઘઉં ૯૪ મુંબઈગરા રૂપિઆ-ભાર આશરે માયછે. તુઅરની દાળ રૂ. ૧૦૦) ભાર અને મગ-દાળ ૧૦૪ ભાર ઘઉંનો લોટ ૬૫ ભાર.

મોઢે ગણવાનાં લેખાંની થોડીક કુંચીઓ.

૧. જેટલી કોરીએ કળશી, તેટલે આને સઈ.

૨. જેટલી કોરીએ કળશી, તેટલા દોકડાના ૨ા માપ. કોરીના દોકડા ૩૨ લેખે.

૩. જેટલી કોરીએ કળશી, તેથી અર્ધી કોરીએ હારો.

૪. જેટલી કોરીએ કળશી, તેટલા પાવલાંએ ચોશીઈ.

૫. જેટલી કોરીએ કળશી, તેથી બમણે આને મોટલો.

૬. જેટલી કોરીએ ભાર, તેટલા આનાનું ૨૨ા શેર.

૭. જેટલી કોરીએ ઘડો તેટલા આનાનું એક શેર ને અધોળ.

૮. જેટલી કોરીએ કળશી, તેથી સવાગણે દોકડે માપ.

૯. જેટલી કોરીએ સઈ, તેથી ૨૦ ગણે દોકડે માપ.

કોરીઓના હિસાબ.

રૂ. ૧૦૦) ની ૩૫૦ કોરીઓ હોય તો એક રૂપિઆની સાડાત્રણ કોરી ગણીને જેટલા રૂપિઆની કરવી હોય તેટલાએ ગુણાકાર કરવો. બીજા ભાવને વાસ્તે નીચેના કોઠા યાદ રાખ્યા હોય તો ઘણા કામમાં આવેછે.

સો રૂપિઆની કોરીઓનો ભાવ.	એક રૂપિઆની કોરી.	સો રૂપિઆની કોરીઓનો ભાવ.	એક રૂપિઆની કોરી
૩૨૫	૩	૩૬૮॥।	૩॥≡
૩૩૧।	૩।-	૩૭૫	૩॥।
૩૩૭॥	૩।=	૩૮૧।	૩॥।-
૩૪૩॥।	૩।≡	૩૮૭॥	૩॥।=
૩૫૦	૩॥	૩૯૩॥।	૩॥।≡
૩૫૬।	૩॥-	૪૦૦	૪
૩૬૨॥	૩॥=		

ઊપલા કોઠામાં લખેલા ભાવથી જૂદો ભાવ હોય તો સો રૂપિઆની જેટલી કોરી કહી હોય તે ઉપરથી એક રૂપિઆની ૩ કોરી અને ત્રણસેં ઊપર જે વધારે હોય તેટલા દોકડા હિસાબી સમજવા, એટલે જેમ ૩૪૬ નો ભાવ હોય તો એક રૂપિઆની કોરીઓ ૩। ૨૧ દોકડા હિસાબી જાણવા. એ ઉપરથી જેટલા રૂપિઆની કોરી કરવી હોય તે કાઢવું. જેમ કે પંદર રૂપિઆની કેટલી કોરી? તો પંદર ઊઠે પ૨॥ માંથી પંદર ચોક સાઠ દોકડા બાદ કરતાં પ૧॥। ૧૫ અથવા પ૧॥।=॥ કોરીઓ થઈ.

કોરીઆ ઉપરથી રૂપિઆ કરવા હોય ત્યારે તો હુંડીના હિસાબની પેઠે ગણવું એટલે આશરે રૂપિઆ ધારીને કહેલા ભાવ પ્રમાણે કોરીઓ કરતાં કહેલી કોરીઓ બરાબર આવેછે કે નહિ તે જાણવું. જો વધતી ઓછી આવે તો, તે પ્રમાણે વધારો ઘટારો કરવો.

જેમ ૬૩૮ કોરીઓના રૂપિઆ કેટલા? પ્રત રૂ ૧૦૦) ની ૩૪૨ કોરીઓ લેએ ત્યારે ધારવું કે ૩૫૦ ના ભાવ મુજબ, અઢાર દશકાનું ઊઠું કરતાં ૬૩૦ આવેછે. હવે ૩૪૨ નો ભાવ છે માટે ૮ કોરી લેએ કાપી નાંખવું એટલે અઢાર દશકાને આઠવડે ગુણતાં ૧૪૪૦ દોકડા એટલે કોરી ૪૧ ૧૫ દોકડા ૬૩૦ કોરીમાંથી બાદ કરવી. એટલે બાકી ૬૧૫।। ૧૦ કોરી નકી થઈ. હવે ૬૩૮ માંથી ૬૧૫।। ૧૦ બાદ કીધેથી ૨૨। ૧૫ કોરીઓ વધી. તેના રૂપિઆ કરવા રહ્યા. ત્યારે વળી ૬ રૂપિઆ વધારે ધાર્યા એટલે છ ઊઠે એકવીસમાંથી ૬ અઠાં ૪૮ દોકડા બાદ જતાં બાકી ૨૦।। ૨ રહેછે તે ૨૨। ૧૫ માંથી બાદ કરતાં ૧।।। ૧૩ બાકી રહી. તેમાંથી વળી ૦।। રૂપિઓ લેઇ તેની કોરી ૧।। ૨૧ બાદ કરતાં બાકી ૧૭ દોકડા રહ્યા. તેના રૂપિઆના દોકડા આશરે ૪।।। થયા. હવે ઉપર એકવાર ૧૮ દશકાના એકસો એંશી આવ્યા. ને છેલો ૪।।। દોકડા આવ્યા એ સઘળાને મેળવતાં રૂ ૧૮૬।।। ૪।।। થાયછે.

આ ઉપરની રીત કહી તે મોઢે ગણવાને ઠીક પડેછે, પણ જો પાટી કે કાગળ ઉપર ગણવું હોય તો નીચે મુજબ ટૂંકામાં આવેછે. જેટલી કોરી કહી હોય તેના ઉપર ચાર શૂન્ય ચઢાવીને તેને ભાવ કહ્યો હોય તેટલે ભાગ લેવો, ભાગાકાર આવશે તે રૂપિઆના દોકડા જાણવા. ઉપરથી બે આંકડા કાઢી નાંખતાં તે દોકડા અને બાકી રહે તે રૂપિઆ જાણવા. ઉપરનો દાખલો.

ભાજકાંક	૩૪૨
ભાગાકાર	૧૮,૬૫૪॥
ભાજ્યાંક	૬૩,૮૦,૦૦૦

૨૯૬૦......
૨૨૪૦ ....
૧૮૮૦ ..
૧૭૦૦.
૩૨૨
૮૫॥

જૂનાગઢ.

તોલની ધાત.

૨૦ વાલનો	૧ દોકડો ભાર.
૧૧૬ દોકડા ભારનો	૧ શેર.
૧૨૦ દોકડા ભારનો	૧ પાકો શેર.
૮૦ રુપિઆ ભારનો	૧ શેર.
૧૫ શેરનો	૧ મણ. ઘી તા. ગોળનો.
૧૬ શેરનો	૧ મણ. દાણા, ધાતુ વગેરે.
૨૦ શેરનો	૧ મણ. ખાંડ, સાકર વગેરેનો.

૧૦૦ દોકડા ભારનો શેર વાસણ તોલવામાં ગણેછે.

પૈસા ચલણીની ધાત.

૩૬ બદામનો	૧ દોકડો.
૨૬ દોકડાની	૧ કોરી.
૬૦ બદામનો	૧ આનો.
૧૬ આનાની	૧ કોરી.
આશરે ૩॥ કોરીનો.	૧ રૂપિઓ.

જમીન ભરવાની ધાત.

૪ હાથનો	૧ ગાંઠો એટલે કાઠી.
૧૦૦ ગાંઠાની	૧ દોરી.
૪ ચોરસદોરીનો	૧ વીઘો.

સમચોરસ ખેતરમાં એક દોરી ઊભી અને એક આડી એટલે ૯/સને ઊપજે હોય તો પા વીઘું જાણવું.

કૂચીઓ.

શેરનાં લેખાંની કૂચીઓ.

૧. જેટલી કોરીએ શેર તેથી સવાગણે દોકડે રૂપિઆ ભાર. કોરીના દોકડા ૧૦૦ ને શેરના રૂપિઆ ભાર ૮૦ લેએ.

પંદર શેરના મણનાં લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલી કોરીએ મણ તેટલામાં તેનો પંદરમો ભાગ મેળવ્યાથી જે આવે તેટલે આને શેર.

૨. જેટલે આને મણ તેથી ચારગણી ચલણી બદામે શેર તેટલી બદામે પા શેર. તેથી પા બદામનું અધોળ.

૩. કોરીનું જેટલા શેર તેટલા મણની પંદર કોરી.

સોળ શેરામણની કૂંચીઓ.

૧. જેટલી કોરીએ મણ તેટલે આને શેર.

૨. જેટલે આને મણ તેથી પોણીચાર ગણી બદામે શેર.

વીસ શેરના મણનાં લેખાંની કૂચીઓ.

૧. જેટલી કોરીનું મણ તેથી પાંચગણે દોકડે શેર. કોરી દોકડા ૧૦૦ લેએ.

૨. જેટલે આને મણ તેથી ત્રણગણી બદામે શેર.

૩. કોરીનું જેટલા શેર તેટલા મણની વીસ કોરી.

નવાનગર.

માપની ધાત.

૨ પાવલાનું		૧ ટોકડીઓ.
૨ ટોકડીઆની		૧ પાલી.
૨૨ પાલીનું		૧ માપ.
૬ માપની		૧ મણી.
૧૬ મણની		૧ કળશી કાચી.
૨૦ મણની		૧ કળશી પાકી.
૬ માપનો		૧ મોટલો.
૩૨ દોકડા ભારનો	તોલ	૧ શેર.

પૈસા ચલણોની ધાત.

૨૮ દોકડાની	૧ કોરી.
૩॥ કોરીઆ શેરનો	૧ રૂપિઅ્આ.
૮૦૦ કરમનો	૧ વીઘો ગણાયછે.

ભાવનગર.

કળશી ૧ ના મણ ૧૦૦

માણા ૧ ના શેર ૮

એ શાહેરમાં રૂપિઆનું ચલણ છે.

પરચૂરણ લેખાંની કુંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ કળશી તેટલે દોકડે માણું.
૨. જેટલે આને કળશી તેટલી બદામે માણું.
૩. જેટલે રૂપિએ કળશી તેથી બમણી બદામે શેર.
૪. જેટલે આને કળશી તેથી બમણી વીશાવાસીએ શેર.
૫. જેટલે રૂપિએ માણું તેથી બમણે આને શેર.
૬. જેટલે આને માણું તેથી સાડીબારગણી બદામે શેર.

મોરબી.

પૈસા ચલણીની ધાતો.

૨૮ બદામનો	૧ દોકડો.
૨૮ દોકડાની	૧ કોરી.
૩ા કોરીનો	૧ રૂપિઓ.

તોલની ધાત.

૨૭ રૂપિઆ ભારનો	૧ શેર.
૪૨ શેર ઘીનો	૧ મણ
૪૪ શેર રૂનો	૧ મણ.

બાકી ૪૦ શેરે મણ ગણાયછે.

માપમાં.

૯ પાલીનું	૧ માપ.

૪ માપની સઈ એટલે ૩૬ પાલી.

પરચુરણ લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલી કોરીએ સઈ તેથી પાવલે માપ.

૨. જેટલી કોરીએ સઈ તેટલા આનાની સવાએ પાલી.

ગોંડળ.

૯ પાલીનું માપ થાયછે. અને ૫ માપની સઈ

૪૬ શેર. { ગોળ, કપાસ } ૧ પાકો મણ થાયછે.

૪૫ શેર.	ઘી.	ખજૂર.	૧ પાકો મણ.
	સાકર.	ધાણા.	
	ખાંડ.	ટોપરાં.	
	સોપારી.	હળદર.	
	સુંઠ.	ફટકડી.	
	ગુંદર.	પડવાલીદર.	
	ખુંડ.	સોરંગી.	
	તીખાં.	કસુંબો.	
	જીરૂં.		

કેસારાનો શેર ૩૨ દોકડાભારનો દેવાનો અને ભંગેર લેવાનો ૪૦ દોકડા ભારનો.

લોટાનો ૪૦ દોકડા ભારનો.

અહિઆં કોરીનું ચલણ છે. રૂપિઆ એકની આશરે ૩॥.

ધોરાજી.

૮ મણનો ભાર રૂનો.

દાંણામાં ૪૦ પાલીનું માપ અને ૩ માપની સઈ થાયછે.

૪૬ શેરનો તેલનો ધડો.

૪૦ દોકડા ભારનો શેર.

પાકો શેર ૪૨, ૪૪, ૪૬, ૪૮ દોકડા ભારનો.

૨॥ દોકડા ભારનો એક રૂપિઆ ભાર થાયછે.

અહિઆં કોરીનું ચલણ છે. રૂપિઆની ચકરડાં કોરી આશરે ૩॥ અને હવાલો કોરી આશરે ૪.

પરચૂરણ લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલી કોરીએ ભાર તેથી બમણે આને મણ.

૨. જેટલી કોરીએ ધડો તેટલે આને શેર.

જેટલી કોરીએ માપ તેથી દશગણે હિસાબી દોકડે પાલી અને અઢીગણે દોકડે પવાલું.

લીંબડી.

૮. પાલીના સઈ. ૨૮ રૂપિઆ ભારનો શેર.

૩૦ મણની કળશી. એના કૂંચીઓ ગાડ્ડાંનાં લેખાં પ્રમાણે જાણવી.

કાલાંના તોલની ધાત.	રૂના તોલની ધાત.
૧૩॥ પાંછેરીનો ૧ મણ.	૫૩॥ શેરનો ૧ મણ.
૧૬ મણનો ૧ ભાર.	૨૦ મણની ૧ ખાંડી.

કપાસીઆનું તોલ રાજકોટ પ્રમાણે છે.

તાંબા પીતળનો ૩૫ રૂપિઆ ભારનો શેર.

હાથીદાંત ૨૪ રૂપિઆ ભારના શેરે વેચાય છે.

નીચેના મણના શેર ૨૮ રૂપિઆભાર પ્રમાણે.

૫રા શેરનો મણ—ગોળ, સૂંઠ, તથા હળદરનો.
૫૦ શેરનો ઘીનો.
૪૦ શેરનો ગાંઠીઆનો.
૬૦ શેરનો—મેથી, મરચાં, અને કપાસીઆનો.

નાગનેશ.

સાધારણ ૩૯ રૂપિઆ ભારનો શેર ગણાયછે.

૬ માણાં એટલે ૨૪ પાલીની સઈ દાણામાં, કાલાંનો મણ ૪૫॥ શેરનો ને ભાર ૨૦ મણનો ૪૦ રૂપિઆ ભારના શેરના ૪૧ શેરના ૨૦ મણની રૂની ખાંડી.

નીચેના મણના શેર ૩૯ રૂપિઆ ભાર પ્રમાણે,—
૮૫ શેરનો મણ, ઘી તથા કપાસીઆનો.
૬ મણનો કપાસીઆનો ભાર.
અહિઆં રૂપિઆનું ચલણ છે.

પરચૂરણ લેખાંની કૂંચીઓ.

૧. જેટલે રૂપિએ કળશી તેથી બમણા પાઈએ માણું.
૨. જેટલે રૂપિએ સઈ તેથી આઠગણી પાઈએ પાલી.
જેટલે રૂપિએ સઈ તેથી બમણી પાઈએ પવાલું ને
[illegible] પાઈએ ટોચું.
૪. જેટલે રૂપિએ સઈ તેથી બત્રીસગણી પાઈએ માણું.

ચૂડા.

૨૮ રૂપિઆ ભારનો શેર.
૨૪ પાલીની સઈ.
૬૦ શેરનો મણ ને કેટલીએક જણસ ૫૯ શેરના મણે પણ થાયછે.
૧૬ મણનો ભાર કાલાનો.
૬ મણનો ભાર કપાસીઆનો.
૧ [illegible]ના મણ ૨.

અહિઆં રૂપિઆનું ચલણ છે.
નાગનેશ પ્રમાણે કળશીની કૂંચીઓ જાણવી.

લખતર.

૧ માણા એટલે ૨૮ પાલીની સઇ.
ઘી, તેલ, વગેરે અનાજમાં ૨૮ રૂપિઆભારનો, અથવા ૩૨ દોકડા ભાર અથવા મુંબઇગરા, ૮૮ પૈસા ભારનો શેર ગણાય છે.
૧ સઇના મણ ૨.
અહિઆં રૂપિઆનું ચલણ છે.
કળશીના લેખાંની કૂંચીઓ નાગનેશ પ્રમાણે જાણવી.

કાઠીઆવાડમાં કેટલાંએક ઠેકાણાંનાં ગજનું પ્રમાણ.

જુનાગઢ.

કાપડ ભરવાનો ગજ	૨ ફુટ ૨॥ ઇંચ.

ધોરાજી.

દરજી અથવા દોશી વાણીઆનો ગજ ૨ ફુટ અને ૧॥। ઇંચ.

સુતારનો ગજ	૨ ફુટ.

લખતર.

દોશીવાણીઆનો	ફુટ ૧) ૧૦ ઇંચ.
દરજીનો	ફુટ ૨) ૩। ઇંચ.
કડીઆ સુતારનો	ફુટ ૧) ૧૧॥। ઇંચ.

પાલીટાણા.

દેશીવાણીઆનો ગજ	ફુટ ૧) ૮। ઇંચ.
દરજીનો	ફુટ ૨) ૩। ઇંચ.
કડીઆ સુતારનો	ફુટ ૧) ૧૧॥। ઇંચ

સમાપ્ત.